

Scénáře vývoje mezinárodního bezpečnostního prostředí (2017)

Ústav mezinárodních vztahů

2016

Tato publikace byla financována z prostředků projektu TA ČR Beta *Scénáře vývoje mezinárodního prostředí* (TB020MZV030).

Ondřej Ditrych, vedoucí autorského kolektivu

Vít Beneš

Mats Braun

Marek Čejka

Tomáš Dopita

Jan Eichler

Rudolf Fürst

Vladimír Handl

Michal Kořan

Petr Kratochvíl

Vít Střítecký

Lukáš Tichý

Obsah

Předmluva	4
Transatlantický prostor	8
Evropská unie	15
Střední Evropa	26
Rusko a postsovětský prostor	35
Blízký východ, severní a subsaharská Afrika	42
Čína, východní a jihovýchodní Asie a Pacifik	51
Metascénáře: Proměny řádu světové politiky	58

Předmluva

Držíte v rukou závěrečnou studii vznikající v rámci projektu TA ČR *Scénáře mezinárodního bezpečnostního prostředí*. Uzavírá se jí tříletý cyklus kolektivních spekulací týmu soustředěného v Ústavu mezinárodních vztahů o možnostech vývoje tohoto prostředí. Projekce, které vznikly jako výstupy těchto spekulací, nemají ambici být přesnými předpověďmi. Vysoká komplexita mezinárodního bezpečnostního prostředí jako systému, kde dochází k dynamické interakci množství předem daných skutečností, hybných sil a kritických neznámých, možnost takové předpovědi téměř vylučuje. Naše scénáře sledují jiný cíl: kombinací prediktivního (*jaká budoucnost bude*) a explorativního (*jaká budoucnost může být*) přístupu a záměrnou vícečetností podobně pravděpodobných projekcí vývoje v každém sektoru bezpečnostního prostředí být nástroji tvořivého promýšlení možných budoucností, rozšiřování horizontu úvah o tom, jak přispět k naplňování jejich z hlediska české zahraniční politiky nejvýhodnějších variant a zkoušení zažitých předpokladů o tom, co bezpečnostním prostředím, ve kterém se Česká republika nachází, hýbe.

Scénáře obsažené v této studii jsou krátkodobé. Navazují na stejně strukturované krátkodobé projekce loňské a vycházejí ze střednědobého výhledu, který autorský tým zpracoval předloni. Zařazení krátkodobých projekcí za dlouhodobé odpovídá jednomu z cílů projektu, jímž je učení ze zpřítomňované budoucnosti umožňující modelování lepších projekcí propojujících aktéry, jejich jednání a jeho výsledky v čase a prostoru na pozadí strukturních sociálních a přírodních procesů. Nástrojem tohoto učení je v českém prostředí poprvé uplatněný mechanismus „sledování budoucnosti“ (*forward tracking*), tedy zpětného porovnávání vývoje v jednotlivých sektorech bezpečnostního prostředí s minulými projekcemi a jejich indikátory. Při hodnocení míry souběhu nebo naopak odchýlení se trajektorií našich projekcí a skutečného dění můžeme konstatovat, že v některých případech byla tato míra – z hlediska reálných důsledků bohužel – velmi vysoká, jako v případě exportu nestátního politického násilí do Evropy nebo krize liberální politiky a centrifugální tendence ve střední Evropě, zatímco jinde, např. u dosud nenabraného směru k normalizaci vztahů mezi NATO a Ruskem, byla nižší. (Podrobnější zhodnocení je obsaženo v úvodech jednotlivých kapitol.) Z hlediska cíle projektu jsou však méně důležité výsledky vyjádřené mírou souběhu, ale spíše zaznamenaný proces výstavby kauzálních mechanismů umožňující zpětně určení relevantních – ať už původně zachycených či nezachycených – hybatelů daného vývoje, ze záměrem přispět k tvořivému přemýšlení o budoucnosti nezatíženého přílišnými zjednodušeními, hyperbolami a jinými zkresleními výsledkem heuristiky dostupnosti (upřednostňování současného, a proto okamžitě dostupného v myšlení) a

organizační setrvačností omezující schopnost připravovat se na změny – schopnost, jejíž podmínkou je i událostmi diktovaná, být za nimi často pokulhávající proměna zavedených způsobů popisování a vyjadřování.

Hlavním motivem loňské studie, prolínajícím se napříč jednotlivými kapitolami, byla krize normativního řádu světové politiky, tedy krize norem jednání. Na obecné úrovni byla tato krize spojena s nástupem *postliberalismu*, vyjádřeným v revizionistických tendencích především regionálních mocností usilujících o novou rovnováhu moci a ustavení uzavřených hodnotových systémů; zpochybnění mezinárodní legitimacy a autority; a tendencemi k postindustriálnímu despotismu v podobě autoritářské politiky hybridních režimů. Letošní studie tento motiv ve dvou ohledech dále rozvíjí. V závěrečné průřezové kapitole rozpracovává indikátory strukturální proměny globálního liberálního řádu směrem k dříve popsaným variantám vykazujícím vzájemně odlišné základní charakteristiky: pokračující převaze tohoto liberálního řádu, jeho adaptaci, nastolení efektivního či fragmentovaného multipolarismu nebo radikálně alternativního řádu. V sektorových kapitolách, které jí předcházejí, je potom navzdory snaze postihnout možný vývoj v odlišných sektorech mezinárodního bezpečnostního prostředí věnována vyšší míra pozornosti dynamice normativní krize na Západě.

Tento spontánní důraz se zdá souviset s koncem éry externalizace rizika ze strany západních společností po konci studené války a nahrazení dřívějšího zosobněného nepřítel beztvarou nejistotou a nestabilitou, která je v procesu diskurzivní stabilizace Západu vytlačována za jeho hranice. Dějinné „bezčasí“ – odložené v případě nových členských států pohybujících se vpřed po transformační trajektorii „návratu“ do západní civilizace – v současnosti narušuje intenzivní repolitizace uvnitř těchto společností, povzbuzená externím šokem v podobě migrace a odehrávající se nikoliv v intencích tradičních kategorií *levice / pravice*, ale na ose *systémových / antisystémových* pozic a v podmínkách postfaktuality a s ní související ztráty schopnosti vést dialog.

Destabilizace evropského sousedství v důsledku působení hybridních aktérů, jako je ISIS, a ruského revizionismu a přímé dopady těchto fenoménů pro evropskou bezpečnost s sebou nesou nezanedbatelná rizika. Ještě více znepokojivým trendem je nicméně uzavírání evropských společností motivované pocíťovaným vnějším ohrožením a ztráta jejich vnitřní soudržnosti, povzbuzovaná technology moci rozdmýchávanou společenskou paranoiou. V poněkud odlišném kontextu – analýzy kapitalistického subjektu a sociální organizace –, ale přesto přílehavě popisují efekt

této společenské paranoi Gilles Deleuze a Felix Guattari: vyzbrojení strachem, dělení *my / oni*, konspirativní myšlení a falešné představy o vlastní velikosti – nyní v podobě oživení národních hodnot a zdůrazňování kulturních výdobytků nahrazující ideologii (neo)liberální transformace a otevírající cestu od volného trhu jako politického principu k autoritářským intervencím ve snaze „chránit společnost“; a to i u někdejších architektů této transformace.

Příčiny přitažlivosti antisystémových hnutí jsou nepochybně zčásti ekonomické. Ekonomická globalizace a odbourávání hranic volného trhu produkuje prosperitu, která nicméně není rovnoměrně rozdělována – což podporuje skupinovou relativní deprivaci – a pro část obyvatel západních zemí znamená dokonce *ztráty* v důsledku zamezení přístupu k poměrně dobře placeným zaměstnáním nevyžadujícím vysokou míru vzdělání či dovednosti, jež jsou exportována do zahraničí nebo zastávána imigranty. Například podle amerického profesora Jonathana Haidta lze tyto příčiny ale hledat i na poli morální psychologie. V tomto pojetí stojí proti sobě *globalisté*, vzdělaná městská elita těžící z globálního odstraňování zdí, a *nacionalisté*, pro které je zeď obepínající společnost zárukou stability morálního řádu, ve kterém se mohou cítit „doma“. Upřednostňují tento kruh domova nad zahraničím – neoslovují je abstraktní vize globální spravedlnosti nebo mezinárodní soudržnosti – a za účelem zachování sociální důvěry vzdorují příchodu cizinců, které vnímají jako nositele nekompatibilních hodnot. Jejich autoritářství lze potom definovat jako predispozici k netoleranci v situaci pocitovaného normativního ohrožení – tj. ohrožení stávajícího morálního řádu. Jejich pozice není sobecká, skrývá se za ní totiž autentická snaha bránit společnost, kterou globalisté, jež na ně nezřídka povýšeně shlížejí, strháváním zdí z jejich pohledu kontaminují. Haidt se pokouší zachytit současnou americkou realitu a vysvětlit popularitu *trumpismu*. Jeho analýza se ale jeví přílehlavou i na případ *brexitu*, který nepochybně neohlašuje kolaps liberálního řádu, jak naznačuje harvardský profesor Stephen Walt, ale vedle zpochybnění desetiletí trvajícího konsenzu stran výhod integrace do větších ekonomických celků je i konkrétním projevem pnutí v evropské společnosti jako celku.

Letošní studie je strukturována stejně jako dvě minulé vydání. Jednotlivé sektorové kapitoly se tak skládají z krátkého úvodu obsahujícího zhodnocení souběhu minulých projekcí se skutečným vývojem a relevance stavebních bloků – předem daných skutečností, hybných sil a kritických neznámých – využitých k modelování minulých scénářů, a určení stavebních bloků pro scénáře aktuální. Po úvodu následují dvě rozvinuté, vzájemně odlišné, ale podobně pravděpodobné verze budoucnosti, které doplňují dva scénáře kratší: **černý scénář** obsahující realistickou, byť ne nutně pravděpodobnou projekci vývoje ze zásadními negativními dopady, a **další scénář** pojímaný jako *low probability, high impact* – pozitivní či negativní –

nebo rozvíjející aktuálně relevantní téma. Ke každé sektorové kapitole jsou závěrem připojena stručná doporučení pro českou zahraniční politiku. Nakonec je do studie zařazena průřezová kapitola věnovaná scénářům proměny řádu světové politiky, v nichž jsou letos oproti minulým vydáním především podrobně rozpracovány jejich indikátory.

Autorský tým publikace sestává stejně jako v minulých letech z výzkumných pracovníků ÚMV a jeho externích spolupracovníků. Členy týmu jsou, v abecedním pořadí, Vít Beneš, Mats Braun, Marek Čejka, Ondřej Ditrych, Tomáš Dopita, Jan Eichler, Rudolf Fürst, Vladimír Handl, Michal Kořan, Petr Kratochvíl, Vít Střítecký a Lukáš Tichý.

Ondřej Ditrych

Transatlantický prostor

Severoatlantická aliance byla posledních sedm desetiletí páteří západního liberálního řádu. Zároveň byla politickým společenstvím procházejícím stavem permanentní krize. V současnosti se jeví po institucionální stránce konsolidována: paradigma „nové studené války“ s Ruskem působí sjednocujícím dojmem a kolektivní obrana jako „návrat ke kořenům“ – ironicky prosazovaný novými členy a současnými *frontier states*, tj. bývalými zeměmi Varšavské smlouvy – v postintervenčním období nabízí NATO (staro)nový *raison d' être*.

Současně platí, že transatlantické bezpečnostní společenství dnes čelí bezprecedentnímu ohrožení zevnitř v důsledku prosazování parochiálních vizí politiky v jeho členských státech a „mentality zdi“ na pozadí externího šoku, jímž je příliv přistěhovalců z destabilizovaného evropského sousedství. Byť proto v prvním, konzervativním scénáři zůstáváme věrni principu setrvačnosti – ačkoliv i zde sledujeme v krátkodobém výhledu vnitřní pnutí a jeho *leitmotivem* je nejistota –, v druhém scénáři rozpracováváme již v původním, střednědobém výhledu tematizované riziko postupného vyhoření bezpečnostních institucí a rozkotání transatlantického bezpečnostního společenství v důsledku kombinace vnitřního společenského pnutí přiživovaného ruskou subverzivní strategií politické války a dále antagonizujících reakcí evropského a amerického politického *establishmentu*, jehož část se na vlně antisystémového sentimentu veze (*trumpismus* a populistické evropské elity) a část se jej snaží ignorovat.

Předem danými skutečnostmi obou krátkodobých projekcí zůstává přechod západních bezpečnostních institucí do obecně postintervenční fáze, který nezvrátí ani očekávatelná eskalace intervence v Libyi a asertivní ruský revizionismus. Důležitými hybnými silami bude vývoj konfliktu na Ukrajině – zejména případné obnovení novoruské kampaně a reakce NATO na něj –, odpověď Moskvy na posilování stále i rotační vojenské přítomnosti členských států ve střední a východní Evropě a vliv antisystémových politických hnutí ve vnitřní politice členských států, jejichž vize radikální změny *statu quo* se přímo dotýká i soudržnosti a funkčnosti mezinárodních a transnárodních institucí. V obou projekcích předpokládáme, že ruský politický *establishment* se v krátkodobém výhledu spokojí s vedením normativního konfliktu se Západem a levnou strategií tzv. hybridní války. Zároveň vnímáme jeho *survivalistickou* racionalitu, která může v krajním případě vést k tomu, že se pod tlakem zevnitř nebo při vnímané ztrátě společenské legitimacy uchýlí k více konfrontačnímu postupu. Za vysoce nepravděpodobnou považujeme rozsáhlou konvenční ofenzivu vůči Pobaltí, která byla hlavním motivem široce diskutovaných válečných her RAND (s alarmistickými závěry poukazujícími na nedostatečnost severoatlantické obrany proti nepříteli disponujícímu výraznou početní převahou, těžší technikou, taktickou mobilitou nebo kratšími zásobovacími

trasami a využívajícího momentu překvapení). Pravděpodobnější se v tomto případě jeví „salámová metoda“ intervence v rozsahu buď pod prahem čl. 5, nebo na samotné jeho hranici („pár zabraných kilometrů“). Její účinek na soudržnost transatlantické aliance bude odviset od konkrétního stavu její vnitřní (dis)integrace: buď povede k semknutí na základě paradigmatu nové studené války, nebo k rozklížení na základě obnovy staré „civilizační“ hranice mezi západní a východní Evropou. Nakonec, v letošním černém scénáři rozpracováváme možnost eskalace ani jednou ze stran nezamýšlené, která se v krajní variantě nemusí zastavit ani na jaderném prahu.

Jako klíčové neznámé identifikujeme podobně jako loni výsledky členských států a evropských institucí při nalézání řešení problematiky migračních vln ze sousedství (k provázanosti vývoje v Turecku a německého *leadershipu* viz kapitola Blízký východ, severní a subsaharská Afrika); průběh *brexitu* (včetně případného zvrácení odstředivých tendencí, možného rozpadu Velké Británie – a dlouhodobější marginalizace Británie jako vojenské mocnosti v důsledku ekonomických problémů –, a jeho možného efektu na revitalizaci evropské zahraniční bezpečnostní politiky na pozadí nové globální strategie volající po strategické autonomii, zvláště v případě současně probíhajícího transatlantického *driftu*), popřípadě *grexitu*, k němuž může eurozóna nakročit již na přelomu tohoto roku; a zejména výsledek amerických prezidentských voleb v listopadu.

Normalizace

První scénář navazuje na loňskou predikci „Normalizace“. V loňském roce byl potvrzen postintervenční trend charakterizující v posledních letech alianční politiku. NATO se nadále přímo neangažuje v boji s ISIS a marginalizuje expediční operace. Zdánlivě slábnoucí dynamiku naopak nabral ruský revizionismus, který se stále více podřizuje taktice „méně nápadné informační války“, jež nevyžaduje zásadní strategické kroky či pozornost upoutávající silácká prohlášení. Do tohoto strategického rámce zapadá i relativní uklidnění konfliktu na Ukrajině, který sice není ani o nic blíž konsenzuálnímu politickému řešení, nicméně zmizel z předních pozic zahraničněpolitických jednání. Dle předpokladů nedošlo ani k náznakům ustavování systému „koncertu velmocí“, diskuse o němž se objevily v souvislosti s dvousetletým výročím Vídeňského kongresu. Prozatím však nedošlo ani k náznakům normalizace, na čemž se mohla podepsat ruská intervence v Sýrii, a pomalu nabývá na obrátkách západní intervence v Libyi, která však neruší vzhledem k její poloze v jižním Středomoří („jižním sousedství“) celkové utlumení racionality projekce stability za operační perimetr.

Z hlediska identifikovaných hybných sil vykazoval vývoj v loňském roce velmi malou dynamiku a pozice významných aktérů lze vnímat spíše jako vyčkávací. Tuto skutečnost lze vysvětlit dvěma momenty, jež budou určující také pro vývoj v následujícím období. Pozornost Spojených států je čím díl více zaměřena na domácí prezidentské volby. Je také zřejmé, že odcházející Obamova administrativa již žádné zásadní zahraničněpolitické kroky nehodlá činit. Evropské části transatlantického prostoru dominují témata, která jsou výzvou především pro EU. Po minimálně krátkodobě relativně snadno řešitelné řecké otázce přicházejí krize, které mají potenciál evropské společenství do značné míry rozvrátit. Vnitropolitický vývoj v mnohých členských zemích ukazuje, že zásadní nebezpečí nezvládnutí migrační vlny pravděpodobně netkví v přímém ohrožení evropských společností, ale v potenciálním nástupu antisystémových populistických či nacionalistických stran, které svojí tendencí k radikálním řešením budou mít schopnost destabilizovat fungování domácí, ale především pak na konsenzu značně závislé evropské politiky. Bližší analytický pohled na *brexít* ukazuje sílící generační a socioekonomický střet, jehož různé manifestace lze sledovat ve většině členských států.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem lze konzervativní výhled do blízké budoucnosti projektovat jako období politické nejistoty a očekávání, jež logicky nevyústí v zásadní kroky či zlomové události. NATO se nad rámec podpůrné operace ve Středomoří nadále bude držet dál od politicky výbušné agendy migrace a jejích potenciálních bezpečnostních dopadů a stane se tak stabilnějším a pevnějším bodem transatlantické, potažmo evropské koheze. Tato strukturální bezpečnostní koheze bude čas od času podpořena diskurzivním odkazem k ruskému revizionismu a paradigmatu nové studené války, byť reálně lze očekávat postupnou částečnou normalizaci vztahů s Ruskem. Určité politické zastínění NATO bude dáno také skutečností, že značná část bezpečnostních debat bude spojena s domácími teroristickými útoky. Tyto útoky však nebudou představovat agendu, která by byla primárně určena pro alianční nástroje a politiky. V neposlední řadě nelze očekávat zásadnější stimuly z USA v důsledku volební a povolební situace. Vzhledem k vývoji kampaně lze předpokládat vítězství demokratické kandidátky, což bude představovat postintervenční kontinuitu americké a potažmo alianční politiky.

Na úrovni EU lze očekávat spíše nepřipravené a překotné pokusy vyrovnat se s klíčovým destabilizujícím faktorem migrace. Charakteristickou ukázkou takových pokusů je např. zřízení nové pobřežní a pohraniční stráže, která byla projednána a schválena v době nejsilnějšího post-*brexítového* šoku a jejíž zavedení bude mít nejspíše minimální dopad na dynamiku imigrace do EU. Klíčovým faktorem proměny jdoucím nad rámec bezpečnostní agendy by mohla být další referenda podporující vystoupení dalších členských zemí z EU. Být vnitropolitický vývoj v členských státech, kde může snadno docházet k mobilizaci voličů prostřednictvím slibu referenda o vystoupení z EU podobně jako ve Velké Británii, bude v krátkodobém

výhledu pro vývoj v transatlantickém bezpečnostním společenství klíčový, samotná referenda se uskutečnit nestihnou.

Konzervativní výhled neočekává zásadní reformu evropských institucí, a to ani v kontextu zhoršování vnitřní bezpečnosti. Ačkoliv bylo zmíněno, že střet o udržení evropské spolupráce a zachování přinejmenším evropské části transatlantického bezpečnostního společenství bude v blízké budoucnosti více než kdy jindy záviset na vnitropolitické situaci členských států, na celoevropské úrovni lze identifikovat přinejmenším jeden hybný moment, který může vnitropolitické debaty ovlivnit: jedním z témat, které zásadně posiluje odstředivé tendence, je více či méně domnělé vnímání evropské politiky jako velmocenského projektu Německa a Francie, u kterého navíc v souvislosti s *brexitem* došlo ke ztrátě jediného relevantního vyvažovatele. V budoucím vývoji EU tak lze nalézat dvě protichůdné tendence, které se budou v následujícím období projevovat. První představuje volání po silnější vůdčí roli velkých států, jejímž projevem může být např. plán budoucnosti EU překvapivě představený ministry zahraničních věcí Francie a Německa krátce po britském referendu. Tato tendence však přímo naráží na výše zmíněnou kritiku velmocenského a nedemokratického řízení Unie. V delším výhledu lze předpokládat, že bude posilovat spíše první tendence EU mocensky stabilizovat, přičemž z hlediska její budoucnosti bude spíše klíčové, jak zjevný tento proces bude.

Prohloubená krize

Tento druhý realistický scénář rozpracovává krátkodobou trajektorii vedoucí k rozklizení a pozvolnému rozpadu transatlantického bezpečnostního společenství. Předpokládá v úvodu zmíněné pokračování pouze normativního konfliktu s Ruskem. V případě přímé konfrontace uvažujeme potom spíše o možnosti omezené intervence následované nukleární deeskalací (signalizací s intencí zabránit protireakci sil NATO). Současně však v případě intervence nebo nezamýšlené eskalace konfliktu popisované v černém scénáři níže za situace pokračujícího vnitřního oslabení transatlantické aliance si lze i v krátkodobém výhledu představit i krajní možnost relativně rychlého rozkladu stávající evropské bezpečnostní architektury ve stávající podobě, který by vytvořil předpoklady – zvláště v případě znevěrohodnění mechanismu kolektivní obrany po zvolení Donalda Trumpa americkým prezidentem – pro její revizi v podobě evropského velmocenského koncertu, Moskvou dlouhodobě upřednostňovaného řešení.

Hlavní riziko pro soudržnost a pokračující trvání transatlantického bezpečnostního společenství nicméně nacházíme jinde: ve vnitřní politice členských států NATO, resp. v rostoucí společenské podpoře a politickém vlivu antisystémových sil – posilovaných ruskou informační kampaní, ale zejména povzbuzených nebývalou problematizací migrace jako hrozby zavedeného morálního řádu. Krize autority a

společenská revolta proti globalizovaným elitám a stávajícím (domácím i mezinárodním) institucím artikulovaná populistickými hnutími na levici i pravici otevírá možnost jejich reformy, ale dává rovněž průchod tribalistickému sentimentu a ohlašuje období otřesů spojené s nadcházejícími volbami – parlamentními v Německu nebo Nizozemsku, prezidentskými ve Francii a v Spojených státech –, které stávající politické elity a instituce nebudou schopny tlumit a v jejichž naplňování se stanou za účelem (dočasného) udržení své legitimacy komplicitními. Výsledkem nebude náhlý rozpad, ale postupné vyhoření společných evropských a transatlantických institucí, ztráta schopnosti smysluplné transnárodní komunikace a sdílených významů, *spillover* nekooperace, marginalizace institucí řešení konfliktů a degenerace základních norem společného mírového soužití.

Tento vývoj uspíší zejména zvolení D. Trumpa americkým prezidentem, které povede k zásadnímu oslabení postavení Spojených států jako stávajícího mezinárodního hegemonu – které neodvisí zdaleka jen od materiálních kapacit, jimiž disponují – i atlantické aliance, kterou Washington svou nepředvídatelností a nepromyšlenou signalizací dovnitř i navenek znevěrohodní. Ve střednědobém výhledu může být výsledkem takového vývoje emancipace EU v duchu nové globální strategie – nenarušované navíc po *brexitu* britskou opozicí – ale stejně tak i umocnění potenciálu konfliktu vzhledem k vymizelému konsenzu ve Washingtonu na tom, že pacifikace Evropy je v americkém národním zájmu.

Na evropském kontinentě bude hybatelem tohoto vývoje ztráta důvěry v německý *leadership* při řešení aktuálně problematizovaných otázek, jako je migrace (ovlivněného krizí relace s Tureckem) a při příznivé politické konstelaci po německých a francouzských volbách nakročení k dvourychlostní Evropě, ze které se státy přijaté do EU jako součást východního rozšíření včetně České republiky samy vyloučí. Ani zavedení vícerychlostního modelu nepovede nicméně ke konsolidaci unijního centra, neboť v důsledku vnitřních antisystémových tlaků dojde k příslibu konání dalších referend o setrvání v EU – např. v Itálii nebo Nizozemska – zatímco *gexit* (následovaný z hlediska NATO problematickým sblížením Řecka a Ruska) politicky oslabí eurozónu navzdory tomu, že ekonomické následky nebudou vzhledem k omezení exponovanosti evropského bankovního sektoru zásadní.

Vedle výsledku amerických voleb ovlivní transatlantické odstředivé tendence i proces jednání o TTIP, který proti loňské projekci modelované v tomto scénáři dosud neselhal, ale jednání se zadrhla a dohoda je i v tomto stavu společensky polarizující vzhledem ke kontroverzním tématům, jako jsou spotřebitelské standardy, arbitrážní mechanismy ISMD nebo zaměstnanost v americkém automobilovém průmyslu. Tento trend by v případě úspěšného dojednání byl ještě posílen i vzhledem k tomu, že TTIP stojí na společných zájmech, nikoliv hodnotách a deklarované makroekonomické zisky z uzavřené dohody se ukazují být nejisté.

Konflagrace

V roce 2017 bude v důsledku politiky vojenského posilování východního křídla NATO dokončena výstavba čtyř praporů pozemního vojska, po jednom v Polsku a v každé z pobaltských zemí. Na nově vybudované základny se přesunou nejen vojáci, ale také jejich technika. Dále bude dokončena výstavba radarových, leteckých a námořních základen v Rumunsku a v Bulharsku. Hlavním smyslem rotace amerických vojáků na těchto základnách bude co nejlépe poznat tamní prostor jako případné možné válčiště. Posilování bude zdůvodňováno obavami, že krymský scénář bude prosazen i v Pobaltí. I když k tomu nedojde, hlavním výsledkem bude další zrychlení dynamiky bezpečnostního dilematu mezi NATO a Ruskou federací. V Rusku zesílí pocit, že budování nových základen ve státech bývalé Varšavské smlouvy a zejména pak v někdejších sovětském prostoru představuje vážnou a naléhavou bezpečnostní hrozbu. Ruskou odpovědí bude přesun dalších vojenských jednotek směrem k západní hranici. Obě strany se nadále budou navzájem stále více vnímat jako bezpečnostní hrozby a budou pokračovat v přípravách na vzájemnou ozbrojenou konfrontaci – byť proti sobě na hranici budou stát pouze prapory a nikoliv armádní sbory – a jejich vztahy nabydou povahy značné nepředvídatelnosti s rizikem nechtěného ozbrojeného střetu.

Nejpravděpodobnější spouštěče vzájemného ozbrojeného konfliktu jsou dva. Prvním by se mohl stát přelet ruských letadel nad americkými plavidly, zejména letadlovými loďmi, v Baltském nebo i v Černém moři během vojenských manévru NATO. Poté může následovat jejich sestřelení, na které Rusko odpoví cílenými útoky na plavidla NATO. Druhým spouštěčem by se mohl stát střet zaviněný ruskými ponorkami ve vodách Baltského moře. Dějištěm první fáze vzájemné konfrontace by se mohla stát i obě moře, kde by se střetly flotily obou stran. Zejména v Baltu by rozhodující výhody byly na straně Spojených států. Pokud v tomto klíčovém okamžiku nedojde k deeskalaci konfliktu, budou následovat ruské vzdušné útoky na nově budované základny NATO na území někdejší Varšavské smlouvy. Na ně by potom naváže i nasazení pozemních sil obou stran, zejména pak výsadkářů a speciálních sil. Rusko by se pod tlakem situace srovnatelné s druhou polovinou roku 1941 mohlo dostat do situace „všechno nebo nic“, v jejímž rámci by mohlo začít uvažovat o nasazení jaderných zbraní.

Mráz přichází z Karabachu

Tento scénář je variantou *low probability, high impact* scénáře v kapitole Rusko a postsovětský prostor, s důrazem na dopady pro transatlantickou bezpečnostní architekturu. Na rozdíl od výše zmíněného scénáře na pozadí současného *rapprochement* mezi Tureckem a Ruskem nemodelujeme novou eskalaci konfliktu v Karabachu jako kalkulovaný krok ze strany jedné z regionálních mocností

podporující lokální aktéry – Ázerbájdžán a Arménii – ale naopak endogenní jev, vůči kterému, jak ukázaly poslední intenzivnější střety z dubna letošního roku, neexistují žádné účinné zábrany. Eskalace, jež může být výsledkem nekontrolovaného vývoje po střetu na linii kontroly, ale i řízena Ázerbájdžánem např. v reakci na vnitřní destabilizaci Arménie – v důsledku působení „rétorické pasti“ povede k zatažení Turecka i Ruska do nové války. Nejenže tak bude zastaven proces pragmatického sbližování mezi Erdoganem a Putinem, ale Ankara bude hledat oporu u dříve antagonizovaného Západu, což ostatní členské státy NATO postaví před dilema, jakou pozici v konfliktu zaujmout. Rusko může naopak zasáhnout uzavření Bosporu, tj. zásobovací trasy do Sýrie, ke kterému se Turecko může uchýlit.

Doporučení pro ČR

Česká republika by měla podporovat posilování kolektivních kapacit NATO a zároveň prosazovat strategii hybridní prevence a mitigace vnějších rizik, jimiž je Severoatlantická aliance v současné době vystavena, a která by měla zahrnovat jak vojenské, tak politické, ekonomické a sociální komponenty. Měla by však odolat pokušení definovat hybridní hrozby příliš extenzivně jako prakticky jakoukoliv formu disentu proti stávajícímu *statu quo*, neboť takový postoj státních institucí by byl normativně – z hlediska fundamentů fungování liberální pospolitosti – nepřijatelný a zároveň kontraproduktivní ve smyslu posilování antisystémového sentimentu. Zopakovat můžeme rovněž loňské doporučení, aby česká politika vnímala širší souvislosti nutnosti řešení současné migrační krize, zejména ve vztahu k budoucnosti evropského a transatlantického bezpečnostního společenství, i konstatování, že normalizace vztahů mezi Ruskem a NATO je obecně v českém zájmu, nikoliv ovšem za podmínek, kdy se mění základní normy evropské bezpečnostní architektury, neboť jakákoliv alternativa současnému uspořádání by s vysokou pravděpodobností byla z hlediska českých bezpečnostních zájmů méně výhodná. Byť pravděpodobnost výrazné eskalace konfliktu v Náhorním Karabachu je v současnosti nízká, jeho možné negativní důsledky pro evropskou bezpečnost nicméně vybízejí k nasazení aparátu unijního *conflict management*, v jehož prospěch hovoří i relativně příznivá pozice EU jako nezúčastněného vnějšího aktéra. Příslib vyslat v případě dosažení mírové dohody na základě tzv. Madridských principů do oblasti konfliktu mírovou misi EUFOR by mohl soupeřící strany přivést blíže k sjednanému řešení konfliktu a zároveň oživit skomírající CDSP vizí mise evropském sousedství s výraznou relevancí pro stabilizaci jižního Kavkazu a s konkrétními dopady nejen v oblasti evropské bezpečnosti.

Ondřej Ditrych, Vít Střítecký a Jan Eichler

Evropská unie

Vývoj evropské integrace v posledních letech můžeme, obecně řečeno, jen obtížně vysvětlit jako výslednici dlouhodobých sil. Vývoj v Evropě byl ovlivňován silnými a z velké části neočekávanými vnějšími faktory, jako byla ruská agrese na Ukrajině nebo uprchlická krize. Ruská reakce ve své realizované podobě (anexe Krymu a rozpoutání války na Donbase) byla neočekávaná, podobně i intenzita uprchlické krize (rozsah humanitární katastrofy ve Středozemním moři a množství uprchlíků směřujících do Evropy) zaskočila jak politickou elitu Evropské unie, tak mnohé pozorovatele.

Pro vnitřní faktory je také charakteristická jistá míra nahodilosti a nejistoty. Riziko odchodu Řecka z eurozóny, které bylo v roce 2015 reálné, se nenaplnilo. Přesto je třeba připomenout, že pravděpodobnost odchodu Řecka z eurozóny byla v určitých okamžicích odhadována na 50 %. Ekonomické dopady na eurozónu a zejména politické implikace pro samotný projekt evropské integrace a společné měny by při naplnění takového scénáře byly poměrně zásadní. EU a eurozóna by se nacházely ve zcela jiné situaci, než v jaké jsou dnes. Podobně i referendum o vystoupení Velké Británie z EU mělo v sobě nezanedbatelný prvek nahodilosti a nejistoty. Pravděpodobnost odchodu Velké Británie z EU byla ještě v dubnu odhadována na 20 % a úspěch jedné či druhé kampaně často závisel na nejistých či nahodilých faktorech – typicky na rozhodnutí klíčových politiků, na kterou stranu kampaně se přidají, vnější nahodilosti, vývoj uprchlické krize, teroristické útoky či politické atentáty. Přitom brexit je zásadním momentem, jenž ovlivňuje budoucí scénáře vývoje EU. Přesto se i na pozadí této nahodilosti a nejistoty pokusíme identifikovat dlouhodobé výchozí skutečnosti a v jednotlivých scénářích i hybné síly a indikátory dalšího vývoje v EU.

Řešení „britské otázky“ po referendu o vystoupení Velké Británie z EU je na samém počátku zdoluhavého vyjednávacího procesu. Ten by měl směřovat ke smlouvě upravující podmínky vystoupení VB z EU, resp. podobu vztahu mezi VB a EU (čl. 50 SEU). Velká Británie se ocitá v pozici, kdy bude muset vyjednávat s EU o podmínkách svého vystoupení z EU a současně bude muset znovu vyjednávat obchodní smlouvy, jež se třetími stranami sjednala EU a ze kterých VB vypadává.

Rozhodující pro další vývoj je načasování rozhodnutí o aktivaci čl. 50 smlouvy o Evropské unii. Okamžikem aktivace čl. 50 počíná dvouletá lhůta pro vyjednání dohody upravující podmínky vystoupení Velké Británie z EU. Pokud nebude do dvou let tato dohoda sjednána nebo pokud nebude tato lhůta prodloužena (jednomyslným rozhodnutím Evropské rady), přestávají pro Velkou Británii platit unijní smlouvy. Velká Británie sice v přechodovém období formálně zůstává členem EU, ale při sjednávání smlouvy o vystoupení VB z EU s ní zbytek EU jedná, jakoby se

jednalo o třetí stát. Velká Británie se nepodílí na jednáních ani rozhodnutích Evropské rady nebo Rady, která se týkají jejího vystoupení z EU.

Aktivací čl. 50 se Velká Británie dostává do nevýhodné vyjednávací pozice. Ukončení členství Velké Británie v EU bez jakékoliv náhrady (tj. bez dohody upravující její přístup na vnitřní trh) je pro VB nevýhodné a skutečnost, že VB s invokací váhá, jasně ilustruje asymetrii vyjednávací síly mezi EU a VB v neprospěch Velké Británie. Skutečnost, že VB za dva roky (případně později, pokud ER prodlouží lhůtu) už nebude členem EU, výrazně snižuje její koaliční potenciál při vyjednávání uvnitř EU. Uvnitř EU přestává být VB využitelná jako spojenec a stává se z ní jeden z externích (strategických) partnerů.

Referendum o vystoupení Velké Británie ukázalo pokračující problémy Evropské unie s demokratickou legitimitou, rozčarování části unijní populace z důsledků globalizace a v neposlední řadě i s efekt východního rozšíření EU. Brexit však také zdůraznil již dříve zřejmé problémy EU s reakcí na náhlé vnitřní či vnější události. Nízká demokratická legitimita je v EU dlouhodobě kompenzována principem konsenzu a komplexní dělbou práce a zodpovědností. To však často vede k tomu, že „EU“, tak jak EU vnímají představitelé či obyvatelé některých vlivných států, vyvolá reakci, na kterou instituce EU jen velmi těžko hledají společnou a srozumitelnou odpověď. Tato vlivnost v kombinaci se zkomplikovaností a složitostí rozhodování se projevovala v oblasti bezpečnosti již během válek v bývalé Jugoslávii. Stejný prvek silného působení a slabého rozhodování se projevil i v reakci EU na události na Ukrajině po změně tamního režimu, který byl pro změnu vyvolán sporem o podepsání Asociační a stabilizační dohody EU s touto zemí na jaře 2014. Nízká demokratická legitimita a neefektivita rozhodovacího procesu tedy představují hlavní předem dané skutečnosti, se kterými se budou muset aktéři evropské zahraniční politiky v příštích letech vyrovnávat.

Co se týče rovnováhy uvnitř EU, původní trio Velká Británie, Německo a Francie přichází o jednoho klíčového hráče. Francie je oslabená: slabý prezident, ekonomické zaostávání za Německem, větší dluhové břemeno, nejisté budoucí směřování její evropské politiky (riziko dalšího posilování euroskeptické FN). Německo tak zůstane osamocené jako rozhodující hybatel evropské integrace, zároveň ale ztrácí liberálního spojence. Otázkou zůstává, jestli má Německo kapacity být evropským lídrem a jak bude jeho dominance vnímána. Na straně Francie je otázkou, zda využije odchod Velké Británie k obnovení svého vlivu v EU, nebo naopak dojde k její další marginalizaci, mimo jiné pod tlakem euroskeptické části francouzské společnosti.

I přes demokratický deficit a složitost rozhodovacího procesu zůstává EU stále atraktivní pro většinu obyvatelstva i politických představitelů oblasti západního Balkánu, geopolitické enklávy, kterou EU po konci studené války nedokázala integrovat, ale která vnímá EU jako oblast prosperity, individuální svobody,

politického kompromisu a bezpečnosti. Otázka, zda a jak rychle se bude šest zemí západního Balkánu integrovat do EU, je spojena s klíčovou neznámou, zda a jakým způsobem budou v EU i na západním Balkánu řešeny otázky legitimacy a efektivity vládnutí. Postbrexitová reflexe a reforma by mohla paradoxně přispět k rychlejší evropské integraci západního Balkánu.

Diferencovaná integrace federalizované eurozóny a mezivládní EU

Podle některých argumentů objevujících se v návaznosti na britské referendum vyžaduje samotná EU a její institucionální nastavení „restart“. Reakcí na euroskeptické požadavky po referendu o vystoupení z EU ve Francii a dalších jádrových státech EU by v tomto případě byl pokus o zásadnější reformu EU a její „přiblížení občanům“ jak ve smyslu rozhodovacích procesů, tak obsahu jednotlivých politik.

Zde předkládaný scénář předpokládá, že v důsledku brexitu se téma demokratického deficitu a rozhodovací struktury EU dostane do širších debat a plánů, jak postbrexitovou EU reformovat. Členské státy jádra se rozhodnou vyjít vstříc rostoucí nespokojenosti obyvatel s fungováním EU a Eurozóny tím, že do ní zanesou prvky přímé demokracie (přímá volba předsedy Evropské komise či eurokomisaře zodpovědného za HMU) nebo zastupitelské demokracie (zřízení eurozónového parlamentu s pravomocí ovlivňovat podobu ekonomické politiky hospodářské a měnové unie).

K tomu, aby byla nabídka na demokratizaci EU/eurozóny věrohodná, bude se muset vztahovat na oblasti a politiky, jež jsou předmětem politických střetů, jako je např. podoba ekonomického vládnutí v eurozóně (tj. rozhodnutí mezi úspornou politikou a prorůstovou politikou). Podle tohoto scénáře bude demokratizace probíhat pouze v úzkém kruhu členských států eurozóny, souběžně s prohlubující se diferenciací EU. Menší parlament eurozóny by byl pro euroskeptické obyvatelstvo přijatelnější. Omezením „politické“ integrace na „staré členské státy“ (což v zásadě odpovídá eurozóně) by zároveň evropské elity vyšly vstříc náladám populace starých členských států, jejichž část se stále nesmířila s východním rozšířením.

Více než deset let po velkém východním rozšíření jsou některé jeho důsledky stále vnímány jako negativní. Nejvýraznější ilustrací je samotný brexit, kdy první dva nejdůležitější argumenty zastánců odchodu Velké Británie z EU přímo či nepřímo souvisejí s východním rozšířením EU. Tím prvním je intenzita pohybu pracovních sil z EU, převážně z nových členských států, která přibližně desetinásobně překročila odhady, se kterými vláda VB před rokem 2004 pracovala (VB byla jednou z mála členských zemí EU, která nepožadovala přechodné období na pohyb pracovních sil). Druhým argumentem zastánců odchodu Velké Británie z EU byly příspěvky Velké

Británie do unijního rozpočtu. Opět se jedná o téma nepřímo spojené s rozšířením EU v roce 2004, protože všechny nové členské státy ze střední a východní Evropy jsou čistými příjemci z rozpočtu EU. Ostatně to, že solidarita ze strany starých členských států má své meze, bylo zřejmé nejenom z britského referenda, ale i z vyjednávání rozpočtového rámce 2014–2020, kdy se k britské představě omezenějšího rozpočtu připojili i další čistí přispěvatelé včetně Německa.

Hybnou silou směrem k diferencované EU byla krize eurozóny. Ta sice rozdělila EU na „severní“ křídlo věřitelů a „jižní“ křídlo dlužníků, zároveň ale rozdělila EU na ty země, které se podílely na řešení krize eurozóny (tj. členské státy eurozóny), a zbytek. Podobným způsobem přispěla k rozdělení EU uprchlická krize, která zvýraznila rozdíly mezi těmi zeměmi, jež hledají solidární řešení při řešení uprchlické krize na jedné straně, a převážně novými členskými státy na straně druhé. Krize vnitrouijní solidarity uspíší proces diferenciací EU na státy jádra, které se v zásadě překrývá s eurozónou, a na státy periferie.

Konečně poslední hybnou silou scénáře diferencované integrace je nostalgie po „dvanáctce“ (EU12) či „patnáctce“ (EU15) – tedy EU jakožto úzkém klubu starých členských států před „velkým třeskem“ rozšíření v roce 2004, kdy počet členů EU ze dne na den vzrostl z patnácti na dvacet sedm. Podpora veřejnosti pro další rozšiřování je na historicky nejnižší úrovni. Mezi starými a novými členskými státy stále ještě existuje propast ve vnímání (staré členské státy jsou vnímány pozitivněji). Nizozemské referendum o zamítnutí přidružení Ukrajiny k EU a potažmo i referendum o vystoupení Velké Británie z EU, ve kterém hrála velkou roli migrace z nových členských států, můžeme vnímat jako další ilustraci toho, že evropská veřejnost nejenom, že odmítá další rozšiřování EU, ale nestrávila ani rozšíření minulé.

Podle tohoto scénáře se zmíněná *enlargement fatigue* projeví na oficiální úrovni nejenom odmítnutím dalšího rozšiřování EU, ale prohlubující se diferenciací EU. Poté, co z EU vystoupí Velká Británie, bude tato diferenciací namířena výlučně vůči novým členským státům. Požadavky ze strany evropských politických elit po diferenciaci EU a její reformě se tak protnou s latentní nespokojeností veřejnosti s velkým východním rozšířením. Politická unie v rámci „užšího klubu“ bude pro obyvatele starých členských států přijatelnější.

Diferencovaná integrace povede k posílení soudržnosti integračního jádra, ovšem za cenu oslabení solidarity mezi „jádem“ (starými členskými státy) a „periferií“ (vesměs nové členské státy), což bude mít i bezpečnostněpolitické implikace. Pokud se ve státech jádra (eurozóny) podaří odstranit problém demokratického deficitu zavedením prvků přímé či zastupitelské demokracie na evropské – přesněji řečeno eurozónové úrovni –, otevírají se možnosti pro rozvoj bezpečnostní dimenze v rámci federalizované eurozóny. Přitom impulz pro tento vývoj ve federalizované eurozóně může vycházet jak ze strany evropeizovaných elit, které vnímají rozvoj bezpečnostní

dimenze jako logické pokračování integračního projektu, tak ze strany evropské veřejnosti, která se v době silících bezpečnostních hrozeb bude dožadovat efektivnější společné evropské bezpečnostní politiky.

I v nečlenských státech eurozóny, které se nacházejí v „mezivládní periferii“ integračního procesu, se oslabování solidarity mezi těmito „dvěma Evropami“ přenese i do bezpečnostní roviny. Již zmíněné zamítavé nizozemské referendum o přidružení Ukrajiny k EU vhodně ilustruje, že oslabování solidarity a přetrvávající propast ve vnímání starých a nových (a kandidátských) zemí může mít poměrně závažné bezpečnostní dopady.

Indikátory této projekce budou především posilování svébytných eurozónových institucí a oslabování vzájemné solidarity mezi starými a novými členskými státy (např. omezování peněz z evropských fondů pro nové členské státy, nedostatek solidarity nových členských států při řešení migrační krize).

Muddling through a bremain / breturn

Evropská unie jako celek se posunuje zpátky k mezivládnímu modelu, který byl typický pro období 60.–70. let před přímými volbami do Evropského parlamentu. V tomto scénáři se pod tlakem silícího populismu rozhodnou členské státy „obětovat“ nadnárodní evropské instituce a naopak bude pokračovat posun směrem k mezivládnímu modelu, který pozorujeme už od okamžiku vypuknutí ekonomické krize v Eurozóně.

Prvním krokem bude další oslabení těch nadnárodních institucí, jež nemohou svoji autoritu a legitimitu odvozovat z demokratických voleb – tedy Evropské komise. Ambice Evropské komise vystupovat jako politický aktér bude zastavena a prohloubí se její závislost na národních státech. Podle tohoto scénáře Evropská rada definitivně převezme roli iniciátora unijní legislativy (doposud pouze „vymezuje obecné politické směry a priority EU“) a Evropská komise bude transformována do podoby „právní služby“ převádějící pokyny Evropské rady do podoby právních aktů, které následně schvaluje Rada EU. Absence silné Evropské komise v roli „strážkyně smluv“ bude mít negativní dopad na vynutitelnost smluv a jejich dlouhodobou udržitelnost. Změna vlády v klíčových zemích bude znamenat ohrožení dříve přijatých závazků, což povede k dalšími prohlubování nedůvěry mezi členskými státy.

Změny postihnou i fungování Evropského parlamentu. Alternativním pokusem o obnovení legitimacy EU bude posílení role národních parlamentů členských států EU. Ty postupně převezmou roli, kterou dnes plní Evropský parlament. Evropská unie se tak vrátí před rok 1979, kdy proběhly první přímé volby do Evropského parlamentu. Celounijní Evropský parlament je nahrazen Parlamentním shromážděním tvořeným

poslanci z jednotlivých členských států. Euroskeptické hnutí v ostatních členských státech nebude dost silné na vyvolání dalších referend o vystoupení z EU, ale dostatečně silné na to, aby se oslabil jednotu EU ve vyjednáváních s Velkou Británií. Ke slovu se dostávají hlasy, které volají po akomodaci Velké Británie.

Co se týče samotné Velké Británie, v tomto scénáři bude neustále odkládat aktivaci čl. 50, přitom čím déle ji bude odkládat, tím poroste pravděpodobnost, že jej nikdy neaktivuje. Britská politická scéna je v otázce načasování aktivace rozdělena. Dokonce i na straně zastánců odchodu Velké Británie z EU se najde dost těch, kteří volají po odložení rozhodnutí o jeho aktivaci s ohledem na nevýhodnou pozici, do které by se Velká Británie takovým krokem dostala. Podle tohoto scénáře se aktivace čl. 50 a obecně postoj VB k EU stane předmětem kampaně pro nadcházející britské volby. Obě hlavní strany (konzervativci a labouristé) jsou v otázce načasování rozštěpené a nedokáží článek aktivovat. Postupně se obrací postoje veřejnosti. V důsledku negativních dopadů počátečního šoku začne mírně převažovat podíl odpůrců brexitu. Podíl proevropsky orientovaných voličů, kteří nevěří perspektivě brexitu sice vzroste, ovšem ne natolik, aby ospravedlnil uspořádání nového referenda o setrvání Velké Británie v EU. Podíl zastánců *bremain* bude dlouhodobě mírně přesahovat podíl zastánců brexitu – což bude poskytovat proevropsky orientovaným politikům (zejména mezi labouristy, ale i mezi konzervativci) dostatečné odůvodnění pro odkládání aktivace čl. 50 *ad infinitum*.

Tento scénář předpokládá návrat evropské integrace do doby 60. či 70. let. Tomu budou odpovídat i jeho bezpečnostní implikace. Evropská unie se přetvoří do podoby mezivládního „klubu“, tentokrát ovšem s rozsáhlejší členskou základnou. Mezivládní model rozhodování v kombinaci s velkým počtem členských států s různorodými bezpečnostními zájmy budou hlavními příčinami neschopnosti EU vystupovat navenek jako zahraničněpolitický a bezpečnostní aktér. Podobně jako v 60. a 70. letech bude podle tohoto scénáře Evropská unie nástrojem ekonomické integrace bez vlastní zahraničněpolitické a bezpečnostní dimenze. EU a NATO si rozdělí role podobně jako tomu bylo během studené války, kdy podstatou evropské integrace (pod hlavičkou ES) bylo vytváření vnitřního trhu a zajištění bezpečnosti bylo úkolem NATO.

Při naplnění tohoto scénáře bude bezpečnostní prostředí v Evropě stabilnější než v černém scénáři fragmentace níže. Na jednu stranu mezivládní evropské instituce sice neumožní realizaci společné zahraniční a bezpečnostní politiky, zvláště v situaci přetrvávajícího národního veta. Mezivládní instituce budou vnímány jako klub evropských politických a diplomatických elit, postrádající demokratickou legitimitu nezbytnou pro věrohodnou společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Otázka britského odchodu z EU je pouze zametena pod koberec. Na druhou stranu budou mezivládní instituce poskytovat alespoň základní platformu pro evropský politický

system založený na diplomacii a mezinárodním právu. I setrvání Velké Británie bude mít pozitivní vliv na rovnováhu moci uvnitř Evropské unie.

Indikátory naplňování této projekce bude opakovaný odklad britského rozhodnutí o aktivaci čl. 50, posilování role národních parlamentů a postupná institucionalizace v podobě Parlamentního shromáždění a přesun těžiště aktivit EU do oblasti vnitřního trhu (jehož předpokladem je posilování neoliberalismu a ústup ekonomického nacionalismu a merkantilismu).

Šíření „referendové vlny“ a fragmentace Evropy do národních států

Tento černý scénář předpokládá, že požadavky na referenda o vystoupení z EU se rozšíří i do některých klíčových zemí EU a eurozóny a že tato referenda nakonec povedou k jejich vystoupení z EU. Problém bude v tom, že zatímco některé státy mohou z Evropské unie „vystupovat“, jiné jsou pro fungování a existenci EU natolik důležité (z materiálního či symbolického hlediska), že bez nich EU ztrácí smysl a jejich „vystoupení“ z EU v zásadě znamená faktické ukončení Evropské unie. Mezi tyto klíčové státy řadíme Německo, Francii, pravděpodobně i Itálii (velký zakládající člen EHS), ale třeba i Belgie (sídlo většiny unijních institucí). Podle tohoto druhého scénáře je referendum o setrvání v EU vyhlášeno v některém z těchto klíčových členských států. Podobně jako tomu bylo ve Velké Británii, s myšlenkou uspořádání referenda o vystoupení z EU přichází populistické euroskeptické strany, jež tímto krokem chtějí zvýšit tlak na *mainstreamové* politické strany na domácí politické scéně i na ostatní členské státy EU ve snaze vymoci si od nich ústupky v konkrétních oblastech evropské integrace.

Situace krátce po britském referendu ukazuje, že vzájemná závislost evropských států v ekonomice, v zajištění vnitřní a vnější bezpečnosti je natolik velká, že ani v případě odchodu z EU není reálná varianta zpretrhání všech smluvních vztahů. Jediným důvodem, proč Velká Británie váhá s invokací čl. 50 je skutečnost, že alternativa „čistého odchodu“ (tj. úplného vystoupení z unijních smluv) by měla ničující dopad na britskou ekonomiku. Tento scénář předpokládá, že případná referenda o vystoupení by byla doprovázena apely na zachování „přístupu na vnitřní trh“ Evropské unie, jako tomu bylo v případě Velké Británie. Problém spočívá v tom, že pokud by vystoupil některý z klíčových členských států (např. Francie), přestává „vnitřní trh EU“ dávat smysl v souvislosti s tím, jak se rozpadá celá EU. Následná jednání neprobíhají mezi EU a odcházejícím členským státem, jako je tomu v případě brexitu, ale jsme svědky série bilaterálních jednání o podmínkách přístupu na národní trhy. Vývoj by tak směřoval k sérii bilaterálních či multilaterálních smluv, které by nahrazovaly dosavadní primární právo EU. I v případě rozpadu EU se dá předpokládat, že evropská integrace v širším slova smyslu bude pokračovat, ovšem v jiné formě skrze síť mezivládních smluv.

Rozměňování EU a šíření vlny referend o vystoupení z EU může napomoci i průběh vyjednávání mezi Velkou Británií a zbytkem EU. Zbytku EU se nepodaří udržet jednotnou vyjednávací pozici vůči VB. Nizozemsko a Dánsko, tradičně liberální a Británii nakloněné státy, se odmítnou připojit ke společné vyjednávací pozici EU a vyjednají si s Velkou Británií preferenční přístup na britský trh a dohodu zajišťující volný přístup jejich občanů na britský pracovní trh. Podobné separátní mezivládní dohody představují vážný zásah do autority unijních institucí, protože budou zasahovat do oblasti výlučné pravomoci EU. Zároveň povzbudí euroskeptická hnutí napříč Evropou, které budou v podobných mezivládních smlouvách vidět alternativu k institucionalizované integraci Evropské unie.

Z bezpečnostního hlediska by se tento scénář blížil k (anarchickému) systému suverénních států a „multipolární“ Evropě bez silných institucí a právního základu, které jsou typické pro současnou evropskou integraci. Vzájemná ekonomická závislost evropských států sice bude vytvářet tlak na zachování některých prvků evropské integrace (vnitřní trh), ale vzestup ekonomického nacionalismu / merkantilismu bude znamenat, že po faktickém rozpadu Evropské unie a jednáních o „nové“ integraci nedojde k obnovení liberalizovaného vnitřního trhu. Místo jednotného evropského práva vznikne síť mezivládních dohod, které se budou soustřeďovat kolem evropských mocností. Ty budou nabízet svým sousedům preferenční přístupy na své trhy a v konečném důsledku dojde k fragmentaci Evropy do velmocenských zón vlivu.

Jak ukázala kampaň před referendem o vystoupení Velké Británie z EU, pokus o znovuvyjednání podmínek členství v EU a snaha vymezit se vůči „Bruselu“ ve skutečnosti vede ke zhoršení politického klimatu ve vztahu mezi jednotlivými národními státy (mezi Velkou Británií a Francií, mezi Velkou Británií a Německem). V okamžiku, kdy dochází k fragmentaci EU do národních států, se vytrácí „Brusel“ jakožto referenční bod populistických a nacionalistických sil v Evropě a ty si stále častěji hledají nepřátele v jiných evropských státech. Podle tohoto černého scénáře bude nadcházející referendum o státním svátku Dni Republiky Srbské v Bosně a Hercegovině pouze předzvěstí pro referendum o nezávislosti Republiky Srbské.

Indikátory tohoto vývoje budou vyvolání referenda o členství v EU v některém z klíčových členských států v situaci klesající veřejné podpory pro sertvání a vzestup ekonomického nacionalismu a merkantilismu.

Kontinentální EU a její rozšíření o západní Balkán

Podle tohoto scénáře dojde k odchodu Velké Británie z EU, což bude mít za následek přesunutí těžiště evropské integrace směrem do střední Evropy. Německo posiluje svoji dominantní pozici v Evropské unii a po neúspěšném pokusu s členstvím Velké

Británie v EU se pozornost Německa i EU jako takové soustřeďuje na stabilizaci kontinentální Evropy, zejména střední Evropy a potažmo i Balkánu.

Reflexe demokratického deficitu a neefektivního rozhodování se stanou odrazovým můstkem pro reformní agendu, která povede jak k novému nastavení institucionální a vládní struktury EU, ale i k překlenutí sporů mezi starými členskými státy (Německem) a novými členy stran kvality demokratických institucí, tak i k řešení dlouhotrvajících sporů o legitimitu státnosti na západním Balkánu. Tento scénář předpokládá ideovou a normativní konvergenci mezi starými a novými členskými státy, jež zastaví proces institucionální (a symbolické a ideové) diferenciacie EU nastíněný v prvním scénáři. Tato konvergence bude mít jednak podobu částečné „evropeizace“ zemí střední Evropy, kde jsme mohli v poslední době pozorovat tendence k neliberální demokracii, a zemí západního Balkánu. Zároveň ale bude docházet k částečné „středoevropizaci“ Německa. Scénář pracuje s předpokladem, že porozumění, že bez vnitřní reformy EU není další rozšiřování možné, povede ke společnému řešení těchto dvou otázek. Přitom bude postup v reformách EU pozitivně působit na reformy na západním Balkánu a úspěchy v řešení dlouhodobých problémů na západním Balkánu budou pozitivně působit na reformní činnost uvnitř EU.

Hlavními hybnými silami pro naplňování tohoto scénáře bude rozložení politických sil a socioekonomická situace v klíčových státech EU, zejména v Německu, dále pak ve střední Evropě (Visegrádské čtyřce) a na západním Balkánu, zejména v Srbsku, ale také geopolitická situace ve východním a jihovýchodním sousedství EU. V Německu bude v této projekci v následujících letech pokračovat vláda křesťanských a sociálních demokratů, zároveň se do Německa rozšíří politická kultura a ideová struktura typická pro státy střední Evropy (Polsko, Rakousko). V reakci na uprchlickou krizi dojde v Německu k vzestupu populismu a typicky „středoevropských“ nacionálně orientovaných politických stran – podobně jako tomu je v Rakousku. Tento vývoj v Německu a dalších západoevropských zemích (např. ve Francii) bude mít za následek oslabení transatlantické vazby na USA a anglosaský svět (Velká Británie již není členem EU). Současně s tím však dojde k výraznější artikulaci ekonomických a zahraničněpolitických (geopolitických) zájmů Německa v kontinentální Evropě – zejména směrem k Evropě střední a k Balkánu.

Šíření populismu v Německu může mít destabilizující vliv a fatální dopady na samotnou Evropskou unii (viz předchozí černý scénář). Podle scénáře „kontinentální EU“ se ale podaří evropské instituce v reformované podobě zachovat a šíření populismu v samotném Německu („středoevropizace Německa“) paradoxně umožní ideové sblížení Německa a nacionálně orientovaných vlád střední a východní Evropy. Podle tohoto scénáře státy Visegrádské čtyřky (zejména Polsko) upustí od dosavadní protiněmecké a euroskeptické rétoriky a naopak najdou v Německu spojence v prosazování svých zahraničněpolitických priorit, jimiž budou

zejména: stabilizace regionu střední Evropy, společná pozice ve vztahu k Rusku a rozšíření EU o státy západního Balkánu.

Vlády západobalkánských zemí, zejména Srbsko, pokračují v dříve nastaveném reformním kurzu. Rozvíjí se aktivní německá a evropská západobalkánská politika, která započala v roce 2013 s dohodou o normalizaci vztahů mezi Bělehradem a Prištinou. Pokračuje tak integrace západního Balkánu do evropského prostoru volného pohybu, infrastrukturní propojování regionu, přítok investic a řešení dlouhodobých politických otázek. Pozitivní vývoj na relaci EU–západní Balkán (Německo–Srbsko) povede k přelévání ekonomických, funkcionálních a politických témat do témat institucionálních, přičemž rozšíření EU o země západního Balkánu bude podmíněno zjednodušením, zpřehledněním a demokratizací evropských institucí. Evropská integrace západního Balkánu se však také bude odvíjet od geopolitické situace ve východní Evropě, na Kavkaze a na Blízkém východě. Paradoxně, čím větší budou bezpečnostní problémy v těchto oblastech a čím silněji či kontroverzněji do nich bude zapojeno Rusko, tím větší bude tlak na posun v evropské integraci západního Balkánu.

Důležitými neznámými, které jsou klíčové pro naplňování tohoto scénáře, budou zemské volby v Německu v roce 2017, rychlost plnění přístupových podmínek ze strany Srbska a jejich multiplikační efekt na stabilizaci regionu a vnímání geopolitické úlohy Ruska. Pokud ve volbách v Německu uspěje CDU/CSU a A. Merkelová se znovu stane německou kancléřkou, bude moci pokračovat v aktivní politice, která byla formalizována na konferencích v Berlíně (2014), Vídni (2015) a Paříži (2016) a dokázala mobilizovat představitele západobalkánských zemí pro regionální infrastrukturní projekty a regionální spolupráci mládeže. Podobně, pokud bude vláda vzešlá z nedávných voleb v Srbsku pokračovat v dosavadní proevropské politice a pokud se bude makroekonomická situace země stabilizovat tak, jak se v současnosti v Srbsku předpokládá, pak by se mohlo Srbsko znatelně posunout ve vyjednáváních o přistoupení k EU, což by mělo podobný vliv i na některé další země v regionu, zejména Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu a Kosovo. Konečně, pokračování viditelného soupeření EU s Ruskem, které bude spojené i se soupeřením mezi NATO a Ruskem, bude sloužit jako katalyzátor evropské politické podpory další integraci západního Balkánu a také jako protiváha dosavadní únavy z rozšiřování. Tento vývoj učiní z rozšiřování, a tedy i z vnitřní reformy EU, reálnou otázku, kterou se bude muset evropská politická obec seriózně zabývat přinejmenším v souvislosti s nadcházejícími evropskými volbami v roce 2019.

Doporučení pro ČR

Česká vláda by se měla místo vyčkávajícího postoje aktivně zapojovat do řešení problémů Eurozóny. Rovněž by měla předjímat možné směřování další integrace

eurozónového jádra a případných institucionálních změn směrem k posílení demokratické legitimacy EU, vést debatu na evropské i domácí rovině z pozice „člena EMU s pozastavenými povinnostmi“, nikoliv z pozice „nečlena eurozóny“ (a vyvarovat se pozice „kandidát na členství v eurozóně“) a bránit symbolickému i faktickému dělení EU na staré a nové členské státy (a budovat koalice napříč touto dělící linií a vyhledávat spojence mimo střední Evropu). Nadále by se měla konečně aktivně angažovat v podpoře regionální spolupráce na západním Balkánu a podporovat proces tamního usmíření, zejména v relacích Chorvatsko–Srbsko, Bosna a Hercegovina–Srbsko a Kosovo–Srbsko.

Vít Beneš, Tomáš Dopita a Mats Braun

Střední Evropa

Na různých úrovních a v různé intenzitě se v prostoru střední Evropy naplňují všechny čtyři scénáře, které byly představeny v loňském vydání této publikace. S ohledem na analýzu předem daných skutečností našich střednědobých projekcí lze uvést, že se v zásadě potvrzuje relativně úspěšná stabilizace hospodářské situace, která ovšem sama o sobě nevede ke snižování sociální nerovnosti v jednotlivých zemích. Důsledkem je vytváření „dvoutřetinové demokracie“, kdy se díky sociálním, vzdělanostním a kulturním faktorům na politickém procesu prakticky nepodílí dolní třetina společnosti. Druhá třetina se navíc ocitá pod tlakem nejistoty a její značná část je v obavě ze sociálního propadu ochotna naslouchat populistickým interpretacím společenské situace a podporovat zejména pravicově radikální proudy, nacionalistickou agendu návratu k suverénnímu státu a odmítání jinakosti.

Tématu nerovnosti a pocitů ohrožení se přitom chápou spíše radikálně konzervativní pravicové síly a vlády, jež podporují defenzivní, národně pojatá opatření, navrhuji nebo zavádějí programy přerozdělování a zaměřují se zejména na zahraniční firmy, což ovšem dále zvyšuje nejistotu zahraničních investorů.

Do společností střeoevropských států a Německa, které se takto postupně a dlouhodobě vnitřně polarizují, vstoupila jako nový a zásadní faktor uprchlická krize a to v takových jevových formách a s takovými důsledky, které naše předešlé scénáře nezahrnovaly. Právě uprchlická krize a různé formy přístupů, jež jednotlivé země zvolily, zásadně ovlivňují a podstatně mění postavení jednotlivých zemí i skupiny V4 v regionu, v EU a i v širším kontextu.

Uprchlická krize mimořádně posiluje právě národně defenzivní pojetí politiky: jestliže náš minulý optimistický scénář ještě mohl vycházet z toho, že vliv nacionálně pravicových uskupení bude klesat, patří nyní mezi předem dané skutečnosti fakt, že uprchlická krize tyto síly resuscitovala, postavila jejich působení na mnohem širší společenskou základnu a nelze očekávat jejich oslabení, přinejmenším do doby, kdy začne přesvědčivě fungovat evropské řešení tohoto problému.

Dalším sice očekávaným, ale svým výsledkem nečekaným faktorem se stal *brexit*. Rozhodnutí o odchodu Velké Británie (pokud nebude zpochybněno) dále posílí polarizaci politické scény: na jedné straně znamená růst euroskeptických a přímo antievropských sil ve všech zemích regionu, nacionalizace a radikalizace, zpochybnění smyslu evropské integrace. Na straně druhé se dá očekávat mobilizace zastánců evropského směru politiky, vyostření debaty a politizace vztahu k EU – dosud v zemích V4 vnímané převážně technokraticky a pragmaticky. Zásadní je skutečnost, že odpůrci EU a členství v ní patří zatím k okrajovým politickým silám. Politizace, hnaná efektem *brexitu*, zasáhla region ještě dříve, než se stačila etablovat významná euroskeptická scéna. Naopak, ani jedna z *mainstreamových* stran zemí

regionu nezpochybnuje členství v EU a pokračování (reformovaného) evropského projektu.

Nejzásadněji se s *brexitem* mění postavení Německa: politicky je pro Berlín velmi nepříjemné, že se posílí jeho quasi-hegemonní postavení v Evropě (obavy ve smyslu „už teď nás všichni nesnášejí, co teprve až odpadne vyvažující role V. Británie“). Francie je přitom nedostatečným partnerem, jehož hospodářská a politická slabost blokuje i zbývající vlivový potenciál. Navíc naroste konfliktní potenciál v německé-francouzských vztazích: v řadě zejména hospodářských otázek mohlo Německo zastávat středovou pozici mezi etatistickou Francií a liberální Velkou Británií. Německý ordoliberalismus ztrácí ve Velké Británii svého hlavního a nejsilnějšího spojence: SRN i ČR velmi silně pocítí absenci V. Británie při rozhodování o hospodářských otázkách – vzroste už tak výrazný vliv států evropského Jihu.

V otázce hospodářské politiky se zvýší tlak na reformu EU a změnu kurzu: německý ordoliberalismus je vnímán poměrně širokou (a nejen levicovou) částí evropské veřejnosti jako jedna z příčin prohlubování socioekonomických rozdílů mezi severem a jihem EU a uvnitř členských zemí pak mezi sociálně a vzdělanostně znevýhodněnými vrstvami společnosti na jedné straně a tzv. vítězi globalizace a deregulace na straně druhé. Potřeba postavit se trendu vývoje „dvoutřetinové“ společnosti a demokracie, která podkopává legitimitu a stabilitu i národních politických systémů, může získat oslabením ordoliberalních pozic (a akceptaci více keynesiánských elementů v postoji eurozóny) v EU na síle.

Německo se stalo hlavní *status quo power* a garantem mezinárodního (liberalního) řádu v Evropě. To je ale s ohledem na hospodářskou situaci v řadě zemí, s *brexitem* a s nástupem populismu v napětí s rolí Německa jako *ordoliberal power*; uznání tohoto rozporu v německé politice sílí (i když ministr financí W. Schäuble ve svých návrzích na flexibilizaci EU nadále posiluje kontrolní funkci EU ve vztahu k rozpočtům členských zemí). Nově se s *brexitem* a „zchudnutím EU“ bude stavět otázka čistých plátců a Německo bude muset akceptovat novou debatu o systému příjmů a výdajů EU.

V zahraniční politice EU Německo podpoří pokračování procesu centralizace, případně vytvoření řídicího orgánu (direktoria), jež by umožnily zvýšit akceschopnost EU na mezinárodní aréně. Aktivizace se očekává i v oblasti obrané politiky: Německo zvýší úsilí o realizaci *framework nation concept* NATO a tedy zvyšování obranyschopnosti a akceschopnosti ozbrojených sil členských zemí. Zde se očekává i podíl Velké Británie.

Německo je s odchodem Velké Británie více závislé na vytváření koalic i s malými státy. V diskusi je formování vedoucí reformní skupiny států EU – střední Evropu v ní může zastupovat v podstatě jen ČR, za baltskou oblast např. Finsko.

Mezi nové faktory patří předpokladatelně zásadní význam, který pro střední Evropu bude mít výsledek voleb v USA. Další nástup amerického izolacionismu by byl nebezpečný pro celý region. Navíc, a to bude platit, ať už zvítězí H. Clintonová nebo D. Trump, vyjdou USA z voleb jako oslabená demokracie, jejíž vnitřní polarizace omezí efektivitu tamního vládnutí. Pro H. Clintonovou bude Německo hlavním evropským partnerem; dělba práce USA–SRN bude ale nadále z německé strany směřovat do multilaterálního rámce EU a NATO, a *upgrading* německo-amerického partnerství tak bude klíčové pro *upgrading* akceschopnosti a role EU.

Německé volby v roce 2017 budou znamenat první velký test schopnosti německé politiky zajistit pro posuny v roli SRN nezbytnou domácí legitimitu a podporu (včetně rozpočtové): německá politika vychází z nezbytnosti politizace debaty o EU a roli SRN zespodu (tam, kde EU bezprostředně ovlivňuje život voličů) i *top-down* (hledání přesvědčivého narativu, který půjde za tradiční poválečnou argumentaci a generaci Schuman–De Gasperi–Adenauer).

Prohlubuje se rovněž rozdíl v přístupech zemí regionu k roli síly v odpověď na vojenský tlak Ruska: v *politické* rovině musí SRN reagovat na stálý tlak Ruska na návrat ke koncertu velkých mocností Evropy. Ve *vojenské* rovině německá levice vyjadřuje skepsi ohledně politického dopadu posilování vojenské přítomnosti vojsk NATO v Pobaltí a zemí střední a východní Evropy. Německá levice tak reaguje na mobilizační prohlášení některých politiků dotyčných zemí. Pozice zejména SPD a ministra Steinmeiera lze vnímat jako dvojí strategii: v zahraničněpolitické rovině jde o zachování a pokud možno posílení vyjednávací pozice F.-W. Steinmeiera (a SRN jako celku) při hledání řešení konfliktu na východě Ukrajiny: udržet základní důvěru paranoidního Kremlu má z hlediska SPD klíčový význam pro jakákoli smysluplná jednání; SPD se tak vrací ke kořenům brandtovské *Ostpolitik*. Druhá rovina této strategie zřejmě směřuje dovnitř Německa a má SPD pomoci odlišit se od koaličního partnera (CDU a kancléřky A. Merkelové) a získat podporu té části veřejnosti, která má obavu z případného konfliktu s Ruskem.

Toto téma se přejele i do vztahu k evropským sankcím: na německé straně lze očekávat požadování větší flexibility (princip „*more for more*“, kdy mají být jednotlivé vstřícné kroky Moskvy adekvátně odměňovány) a růst tlaku na Ukrajinu, aby urychlila reformní proces a splnila svou část Minských dohod. Naopak nelze očekávat, že by některá ze zemí regionu chtěla koncem tohoto roku zrušit sankce jako celek.

Základní rovinu budoucího vývoje určí hospodářská situace. I zde se jako klíčové ukazuje takové zvládnutí *brexitu*, které nepoškodí hospodářské zájmy žádné ze

stran. Zvláštní postavení přitom bude mít Polsko, zasažené nejistotou stran 800 000 svých expatriantů ve Velké Británii, jejichž masový návrat by mohl zasáhnout domácí situaci a ekonomický vývoj Polska.

Země visegrádské skupiny prožily z hlediska ekonomiky relativně klidné období, Česká republika přitom zaznamenala unikátní hospodářský růst. Přesto, jak bylo zmíněno v počátku, tato stabilizace nepřispěla ke stabilizaci politické. Naopak, dochází k další erozi liberální demokracie, a to jak v rovině rétorické a ideové, tak i v rovině exekutivní. Tento argument platí především pro Maďarsko, částečně však také pro Polsko a v procedurální rovině v rostoucí míře i pro Slovensko. V regionu dochází k silné sekuritizaci a politizaci imigrační problematiky, radikalizaci obyvatelstva i politické sféry. Posilují se politické štěpící linie nikoli na půdorysu levice a pravice, ale otevřený versus uzavřený systém.

Posílení tendencí k uzavřenému a defenzivnímu pojetí politiky a zahraniční politiky ovlivnilo rovněž fungování Visegrádské skupiny. V průběhu roku 2015 a 2016 došlo k proměně jejího postavení a nastala paradoxní situace: byla posílena koheze skupiny, ovšem tato koheze nepřinesla konstruktivní či pozitivní impulz pro širší region či pro EU, což byl původní předpoklad našeho scénáře posilování soudržnosti regionu.

Posilování soudržnosti regionu jako součásti evropského řešení současných krizí

Ve všech dimenzích evropské krize se daří prosazovat evropské řešení, kterému přispívá Německo i ČR, a na kterém se podílejí/nebrání mu ostatní země V4 a Rakousko. Imigrační krize nachází postupně přesvědčivou odezvu v politice na evropské úrovni, k níž země V4 přispívají kompenzačními opatřeními a úsilím na ochranu vnějších hranic: taková dělba práce odvrací rozpad EU i regionu a umožňuje konsolidovat vztahy s Německem.

Brexit se obrací ve stimul reformy EU a obnovy vztahů členských států jak s centrem, tam mezi sebou navzájem. To se týká zejména Německa, kterému se daří vytvořit vedoucí koalici, v níž střední Evropu zastupuje ČR, která aktivně pracuje v rámci V4, aby zajistila společný konstruktivní přínos členských zemí V4 evropskému vývoji. Region se shodne na minimalizaci škod v souvislosti s odchodem Velké Británie z EU.

Ve vztahu k Rusku a válce na Ukrajině si Německo zachovává otevřenou pozici procedurálně zaměřeného aktéra (za každou cenu udržet jednání a dialog), neopouští ale jasně odmítavou pozici ve vztahu k ruskému postupu na Ukrajině. Německo udržuje svou pozici neúplného a *reluctant* hegemonu, kterou se mu daří pojistit domácí podporou (nedochází k rozdrobení politického mainstreamu, AfD/Pegida zůstávají hlasitou, ale nejednotnou a menšinovou opozicí s potenciálem okolo 12 % hlasů na celostátní úrovni) a mezinárodním souhlasem (zlepšení

spolupráce s EK/EU, podpora USA/Kanady). Navíc se ale Německo stává (a ČR mu v tom asistuje) hlavním a akceptovaným garantem *statu quo* a legitimního mezinárodního řádu v Evropě (včetně dodržování smluv EU), nejvýznamnějším spojencem USA a naopak si od těla drží Rusko s jeho tlakem na návrat ke koncertu velmocí.

Navzdory některým odlišným postojům k řešení ukrajinské krize (role vojenské síly a jejího nárůstu na straně NATO) dochází k dalšímu a bezprecedentnímu nárůstu politické podpory a částečně i reálných výsledků na poli obranné a bezpečnostní spolupráce. Zde jsou lídry Polsko a Česká republika. Německo naplňuje koncept *framework nation* a pomáhá sjednocovat a modernizovat vojenské kapacity. NATO se stává hlavní platformou a nástrojem regionální koheze.

Náběh evropského řešení imigrační krize umožňuje postupnou konsolidaci V4 za rámec defenzivního odmítání zatížených kvót; nastupuje normalizace a zvěcnění debaty, včetně zastavení negativního vymezování se vůči EU a SRN (konzervativní revoluce se odehrává spíše v rovině kulturních preferencí, nikoli v rovině společenství Le Pen–Orbán/Kaczynski/Klaus-Zeman–Putin).

Indikátory tohoto vývoje, které jsme definovali v předložských scénářích s výhledem do roku 2020, se v současnosti v některých oblastech naplňují: posiluje vůdčí role Německa, které přes kontroverze kolem plynovodu Nord Stream II nehodlá opustit normativní nároky své politiky vůči postupu Ruska ve východní Evropě výměnou za ekonomické výhody. Současný vývoj nicméně ukazuje na akceptaci *statu quo* a (dočasného) zmrazení konfliktu: jde o uznání faktu, že ani Německo nemá dost možností ruskou politiku ovlivnit. Klíčovým indikátorem je prosazování norem mezinárodních vztahů a ochrana multilaterálního řádu a opakované odmítání ruských nabídek návratu ke „koncertu velmocí“ (a tedy neutralizaci EU, NATO i OBSE). Německo zároveň hledá cesty jak zabránit stagnaci a rozpadu vnitřně diferencované EU.

Naopak se nenaplní indikátor, založený na realizaci „strategie Sikorského“ ze strany všech zemí V4. Tuto strategii zahrlo demonstrativně v první řadě samotné Polsko a jediná vláda v regionu, která se hlásí k posilování role Německa, je česká vláda B. Sobotky (viz zahájený strategický dialog).

Fragmentace regionu: Posílení koheze V4 bez Německa

Tento scénář reflektuje nový vývoj v uplynulém roce, kdy došlo k posílení koheze Visegrádské skupiny, ovšem nikoli jako aktéra, který hodlá aktivně přispívat k evropskému řešení několikanásobné krize, ale naopak jako aktéra, který dále agreguje uzavřené a defenzivní pojetí politiky. Visegrádská skupina, po zásadním oslabení v roce 2014 získala loni v důsledku migrační krize nové sebevědomí a

vědomí schopnosti hrát na unijní úrovni. Zároveň však toto sebevědomí nebylo nutně vnímáno kladně ze strany mnoha unijních partnerů. Visegrádská skupina je navíc využívána stále více jako platforma pro vlastní zviditelňování jednotlivých politiků. Agendu a tón často udává nacionalistická maďarská vláda (zejména V. Orbán), která je schopna se prosadit na mezinárodních fórech i mediálně. V tomto scénáři hraje významnou roli Polsko, jež asertivně prosazuje svou ideu „mezimoří“ (nyní nazývána ABC – Adriatické moře, Baltské moře a Černé moře), která v ideové i praktické rovině znamená hledání východní alternativy evropské integrace. Tato myšlenka není *a priori* odmítána ostatními zeměmi v regionu, je podporována Rumunskem a za určitých politických okolností také Českou republikou – která v současné době ovšem „mezimoří“ jednoznačně odmítá. K uzavřené a defenzivní politice se přidá rovněž Rakousko, dochází k dalšímu odcizení Německa a zbytku střední Evropy a středovýchodní Evropy. Dochází k sekuritizaci a následné militarizaci středovýchodní Evropy jak na státní, tak na občanské úrovni.

Naše indikátory se ve vztahu k tomuto scénáři nenaplnují, pokud jde o jeho hybatele: zejména nedochází k zásadnímu nárůstu socioekonomických problémů. I když se sociální nerovnosti prohlubují, jsme svědky spíše kulturně-ideové anti-liberální, nacionalistické a suverenistické mobilizace trendu i v roce 2017. V Polsku a částečně i Maďarsku se naplňuje indikátor tendence k nacionalizaci hospodářství a růstu tlaku na zahraniční (zejména západní) firmy a v České politice došlo k významnému oslabení etablovaných stran a vstupu ne zcela čitelných subjektů do politiky. Naopak musíme korigovat indikátor předpokládající oslabení V4: jak bylo popsáno výše, v kontextu uprchlické krize došlo k posílení koheze V4 a pokračování tohoto trendu předpokládáme i v příštím roce.

Fragmentace regionu včetně fragmentace V4

V tomto černém scénáři nedochází z hlediska postoje k Rusku a vnímání rizik ke sbližování názorů, ale v trvajícím institucionálním rámci NATO a EU nejsou rozdíly natolik výrazné. Německá politika v EU nejde dále, než vyžaduje nezbytná konsolidace, omezuje se mezivládní spoluprací. Ta sice zajišťuje základní funkčnost EU, zároveň ale naráží na své limity a nedává odpověď na dlouhodobé směřování Unie. To se projevuje i v německých volbách v příštím roce, kdy euroskeptické síly (AfD/ Pegida) vstupují do Spolkového sněmu s 15–25 % hlasů.

Koherence regionu je v geopolitických otázkách odvislá od síly a koherence NATO a EU. Evropská unie přitom sama čelí vleklé krizi identity a její dostředivý potenciál pro střední Evropu neroste, naopak převládá pragmatický minimalismus, kdy se i spolupráce s Německem omezuje na konkrétní klíčové nebo i druhořadé projekty, aniž by se řešila otázka dlouhodobého uspořádání. Dominuje atmosféra dočasnosti, přežívání a přechodnosti celého uspořádání s nejasným konečným vyzněním.

Posilují prvky nedůvěry mezi Německem a Polskem, ale částečně posiluje rovněž odtažitost mezi Polskem a ČR. Polsko se naopak v některých ohledech (postoj k EU) přibližuje k Maďarsku, zároveň si však ponechává diametrálně odlišné pozice vůči Rusku. Právě Polsko s jeho ideologickou politikou, která se programově vymezuje proti Německu, je hlavním hybatelem oddělení střední Evropy od evropského *mainstreamu*, reprezentovaného Německem. Orbánovské Maďarsko naproti tomu zůstává sice nacionalistické, nemá ale ideologický protiněmecký a protievropský náboj, německý sociálnětržní model je nadále vzorem a preferovaným partnerem. Obecně můžeme konstatovat návrat geopolitického myšlení do regionu, které je blízké zejména Polsku, a návrat k národně-státnímu suverenismu, který převážil v Polsku a Maďarsku a posiluje na Slovensku, v České republice a Rakousku. Většina německé politické třídy se tomuto trendu zatím nadále vymyká a hledá spojence mj. i mezi partnery na východě od Labe.

Polské předsednictví V4 sice usiluje o obnovení „karpatského oblouku“, ovšem tuto myšlenku radikálně odmítá Česká republika a pravděpodobně i Slovensko. Dochází k posilování odtažitosti jednotlivých zemí Visegrádské skupiny, což v souvislosti s nacionalizací bezpečnostní a obranné politiky, s militarizací a radikalizací společností vytváří podmínky k eskalaci politických či i přímých konfliktů v regionu.

Návrat do historie

Ve střední Evropě dochází, stejně jako ve Francii, k částečnému prosazování neliberálního modelu demokracie a odpoutání se od ekonomicky neoliberalního modelu EU – obojí jako alternativy vůči západnímu liberalismu. Zejména V. Orbán se cítí posílen průběhem imigrační krize, představuje *mainstream* konzervativních stran Evropy a polarizuje je (včetně německé konzervativní politiky, kdy odděluje CDU na jedné straně a sobě blízkou CSU na straně druhé: CSU vede v příštím roce poprvé samostatnou volební kampaň, na celostátní úrovni ale ztrácí hlasy a oslabuje svou dominanci i v samotném Bavorsku).

Důležitým faktorem je v tomto ohledu Rakousko, které hledá směr mezi pravicovým populismem a snahou a obnovu koherentní linie evropské solidarity.

Nejvýraznější a rovnocenný, pokud ne vůbec dominantní politický proud představují ultrakonzervativní, populistické, protiunijní a extremistické síly v jednotlivých zemích v regionu. Na domácí úrovni k tomuto trendu zcela jednoznačně dochází v Maďarsku, Slovensku i Polsku, populistické trendy však posilují i v ČR, přičemž jakýmsi středobodem a svodem těchto nálad je přímo volený prezident M. Zeman a další strany prosazující „silný stát“. Tím se populistické proudy protnul v exekutivních složkách všech visegrádských zemí. Rakouská vláda je rovněž pod tlakem populistických stran, nicméně v oblasti exekutivní se tento tlak příliš neprojevuje.

Německá politika je výrazně oslabena nefunkčností EU a nástupem nacionalistického populismu, kdy se AfD stává po CDU a CSU druhou politickou silou země, případně na svou stranu přetahuje CSU a stává se tak nejsilnější silou v zemi. To znamená výraznou nacionalizaci téměř poloviny politického prostoru, jeho polarizaci, v EU pak ústup na linii zóny volného obchodu. Proevropské síly nicméně začínají znovu budovat EU odspodu (ekonomický zájem) i shora (obroda myšlenek jednotné Evropy v politice a společnosti). I euroskeptické Německo také nadále buduje obrannou politiku založenou na zachování NATO. Jakákoli snaha o omezení škod a nový začátek integračního procesu vyžaduje podporu zejména Francie, ale také menších a malých členských států EU.

Z hlediska raných indikátorů vidíme v současném vývoji tendence k nacionalizaci politiky ve všech zemích V4 – v ČR v zásadě mimo vládní koalici – volání po silném a antiliberálním státu (Polsko, Maďarsko, některé projevy ve slovenské a české politice, v Německu pozice AfD). Nicméně, klíčový zůstává zájem na funkční EU a NATO, a to jak v Německu, tak ve všech zemích V4.

Doporučení pro ČR

Česká republika by měla nově vzniklou situaci v souvislosti s *brexitem* využít k tomu, aby aktivizovala a prohloubila svoji roli nejvýznamnějšího funkčního (tj. také kritického) partnera Německa ve střední Evropě. Německo bude mít rostoucí problémy při sestavování nezbytných koalic v EU a ČR by měla být tam, kde budou zájmy kompatibilní, významným partnerem a spojencem SRN. Došlo by tak k naplnění strategického dialogu a postupnému posunu k asymetrickému, nicméně ale strategickému partnerství (dávná ambice ČR, nedosažitelná v předkrizovém období a s evropsky vstřícným Polskem D. Tuska a R. Sikorského). Obnova EU bude vycházet z Německa a Bruselu (v jakémkoli scénáři), a to dává aktivní české politice velkou šanci evropeizovat se a zaujmout adekvátní pozici v střední Evropě a EU jako celku. Česká republika by měla při jednáních o sankcích vůči Rusku případné ústupky vůči německé snaze o flexibilizaci sankčního režimu („*more for more*“) spojit s požadavky na stejný postup při snižování sankcí ze strany Ruska – to je otázka, která zatím zcela zůstává stranou. Předpokladem pro fungující strategický dialog s Německem je zároveň větší transparentnost německé politiky, ochota konzultovat a připravenost obou stran definovat a realizovat společné projekty. Česká republika by měla v co největší míře usilovat o posilování NATO jako platformy pro posílení evropské soudržnosti.

Česká republika by se přitom ale měla snažit vyhnout tomu, aby jí byla ze strany „Západu“ vnucena role mediátora mezi jím a Polskem či dalšími zeměmi střední

Evropy. Česká republika musí udržovat co nejotevřenější dialog s Polskem a dalšími zeměmi, ovšem velmi otevřeně a kriticky sledovat tamní vývoj. Zároveň by měla zdůrazňovat, že politická rizika a politický vývoj, který ohrožuje střední Evropu (populismus, nacionalismus, nedůvěra v liberální demokracii), je hrozbou pro *celou* Evropu, čelící situaci, v níž se široké vrstvy společnosti cítí odtrženy od politických elit a narůstá v nich existenciální nedůvěra. Tyto nálady se dosud nejvýrazněji projevily ve střední Evropě, ovšem jsou jimi ohroženy všechny společnosti euroatlantického prostoru. Západní část tohoto prostoru se přitom začíná stále negativněji stavět vůči střední a východní Evropě a posilovat svou vlastní „západní“ identitu právě na vymezování se vůči tomuto regionu, což lze považovat za obrácenou stranu téže populistické a nacionalistické mince. Namísto hledání „umírněné“ či „středové“ pozice by proto ČR měla přijít se zcela novou ideou transevropského dialogu o současné krizi, která ohrožuje celý kontinent.

Michal Kořan a Vladimír Handl

Rusko a postsovětský prostor

V předchozích letech jsme v našich scénářích pracovali zejména s osou, která vedla od etablování Ruska jako pólu rezistence vůči Západu ke kolapsu ruské neo-imperiální politiky. Přestože se z Ruska za poslední dva roky zcela jistě nestal rovnocenný protivník Západu, Rusko i nadále podnikalo kroky, které jej vedly k přímému střetávání se Západem či jeho spojenci. Nejvýraznějším dokladem takového trendu se stala ruská politika na Blízkém východě – intervence do konfliktu v Sýrii i prudké zhoršení vztahů s Tureckem. Naopak hospodářská recese, která Rusko zasáhla v loňském roce a která dosud pokračuje, se neprojevila ekonomickým kolapsem země ani delegitimizací Putinova režimu, v níž doufala řada západních politiků. Sankční režim, v němž se po anexi Krymu Rusko ocitlo, sice do určité míry jistě ovlivnil ruské angažmá v ukrajinském konfliktu a podpořil selektivně smířlivou rétoriku ruského vedení, ale na vnitřní politiku Ruska či na jeho celkové směřování výraznější vliv neměl.

Předem dané skutečnosti, hybné síly i klíčové neznámé zůstávají stejné jako v předchozích analýzách. Opět nelze než vycházet ze skutečnosti, že klíčovým aktérem v regionu je Rusko, přičemž domácí stabilita ruského režimu a zahraničněpolitické preference země budou klíčové pro pochopení vývoje v celé oblasti. Ačkoliv se v minulém roce rychle snižovala životní úroveň obyvatelstva RF (zejména v důsledku rychle rostoucí inflace a zdražování potravin), Putinův režim byl schopen nacházet velmi efektivní substituty pro vlastní legitimizaci. Pokles ekonomické úrovně je sice zcela evidentně obyvatelstvem vnímán, ale vinu za něj ruská veřejnost většinou neklade primárně ruskému vedení, ale agresivní politice Západu či obecně nárůstu napětí ve vztazích mezi Západem a Ruskem.

Spor o volbu převážně vnější legitimizace (aktivnější zahraniční politikou, včetně vojenských operací) či legitimizace převážně vnitřní (posilováním represí, hledáním vnitřního nepřítele) byl jednoznačně rozhodnut ve prospěch aktivizace asertivní zahraniční politiky. Ačkoliv se ruská společnost uzavírá a i nadále dochází k represím vůči umělcům či opozičním představitelům, trend v posledních měsících nezaznamenal výraznější výkyvy ani jedním, ani druhým směrem.

Základní hybnou silou bude stejně jako v minulosti pokračující ochlazování ve vztazích se západními zeměmi, doprovázené pokračujícími ekonomickými problémy Ruska a na něj hospodářsky navázaných zemí. Vztahy se Západem jsou přitom již dnes vůbec nejhorší za posledních dvacet pět let a zdá se, že obrat k lepšímu je stále ještě v nedohlednu. Ačkoliv Evropská unie zůstává ve vztahu k Rusku rozštěpená, i nadále bude převažovat názor, že sankce mají zůstat v platnosti, dokud Rusko nezačne zcela podporovat plnění dohody Minsk-2. Rusko současně výrazně posílilo svou propagandistickou kampaň v Evropě, ale navzdory tomu se mu nepodařilo získat větší vliv na rozhodování Unie.

Klíčovou neznámou zůstává otázka, zda se ekonomické problémy a (sebe)izolace Ruska projeví v poklesu legitimacy režimu alespoň v roce 2017, který bude vzhledem k blížícím se prezidentským volbám zcela klíčový. Lze se ale domnívat, že ruské vedení bude ochotno ekonomický propad zastavit vyššími vládními výdaji, a to i za cenu většího zadlužení země. S tím také souvisí druhá zásadní otázka, tj. zda dosud relativně jednotná ruská elita nezačne usilovat o získání větší autonomie na prezidentovi a jeho stále zužujícímu kroužku. Prezidentovi se ovšem podařilo hrozící krize předchozích let utlumit, a to jak veřejnou podporou případných protivníků (Ramzan Kadyrov), tak i úspěšnou strategií přesvědčování ruské veřejnosti o zahraničněpolitických úspěších země.

Rusko jako upadající, ale ostře protizápadní regionální mocnost

Za nejpravděpodobnější scénář je třeba i nadále považovat vývoj směrem k utužování ruské pozice coby sice oslabené, ale o to radikálněji protizápadní regionální mocnosti. Rusku se ovšem pod heslem odporu vůči Západu nepodaří sjednotit země regionu, protože jim nedokáže nabídnout dostatečné bezpečnostní garance ani ekonomické pobídky. Bezpečnostní záruky ze strany Ruska totiž budou vnímány s podezřením v souvislosti s pokračující ukrajinskou krizí (známky počínající nedůvěry jsou dobře patrné už dnes v případě Kazachstánu i Běloruska). Vzhledem k nepříliš povzbudivé ekonomické situaci v Rusku nebude moci Rusko zemím regionu nabídnout ani v minulosti obvyklé ekonomické výhody, které se tak fakticky omezí pouze na nižší ceny ropy a zemního plynu. Jinak řečeno, zatímco rétoricky a z hlediska politické legitimizace bude pokračovat jasné vymezování ruských politických elit vůči Západu, skutečný vliv Ruska v regionu se bude v nejbližších dvou letech postupně zmenšovat.

Neschopnost Ruska sjednotit region pod svým vedením současně povede k výrazné regionální polarizaci. Ustaví se skupina těch zemí, které ruské integrační návrhy akceptují, a těch, které je naopak jednoznačně odmítnou. Čistě numericky se Rusko snad bude jevit jako úspěšné: vedle tradičně povolné Arménie a Kazachstánu budou ochotu ke spolupráci opatrně deklarovat i všechny ostatní střeadoasijské postsovětské republiky, zatímco jasného odmítnutí se Rusko dočká pouze ze strany Gruzie a Ukrajiny (tedy zemí, s nimiž země vede válečné konflikty) a Ázerbájdžánu. Přesto se ale začne výhodnost příklonu k Rusku jevit jako méně jednoznačná: remittance prudce poklesnou a integrace s Ruskem se náhle bude jevit jako méně výhodná všem zemím regionu. Klíčovým předmětem diskusí se stane otázka, zda údajná vzájemná nekompatibilita mezi Eurasijským ekonomickým svazem a Evropskou unií je působena technicko-legislativními překážkami, anebo spíše politicky motivovanou neochotou tuto nekompatibilitu překonat. Ekonomické i bezpečnostní problémy zemí, které se přimkly k Rusku, se v letech 2016–2017 stanou klíčové pro zodpovězení otázky, zda je Rusko skutečně schopno zajistit

hospodářský blahobyt či bezpečnost svých partnerů. Zásadní zkouškou v tomto ohledu bude Arménie, jejíž hospodářská závislost na Rusku nezabránila hospodářským problémům. Stejně tak ruská vojenská přítomnost či obranné vazby nedokázaly zamezit eskalaci napětí mezi Arménií a Ázerbájdžánem od dubna roku 2016.

Důsledkem tohoto trendu bude i stále významnější vliv Číny, zejména v oblasti střední Asie. Čína zde dále ekonomicky expanduje a její vliv je nyní minimálně srovnatelný s vlivem ruským. Např. v Kazachstánu již dnes tvoří čínské investice 9 % oproti 5,4 % ruských. Dále se bude rozvíjet čínský projekt *Silk Road Economic Belt*, na nějž Rusko hledí s nedůvěrou a vystupňuje se čínský zájem o středoasijské suroviny, zejména kazašský uran. Ale posílí také vliv Číny přímo na Rusko, které se tak ve vzájemném hospodářském vztahu definitivně stane juniorním partnerem. Např. dohoda o dodávkách energetických surovin z Ruska do Číny z května 2014, která má Čínu plynem zásobovat následujících třicet let, byla uzavřena za situace krajně nepříznivé pro Rusko, a je proto více než pravděpodobné, že (tajná) cenová dohoda mezi oběma zeměmi je výhodná zejména pro Čínu. Celkově tak platí, že zatímco si Rusko udržuje postupně mizející převahu v postsovětském prostoru, z globálního hlediska není postavení Ruska vůbec možno s Čínou srovnávat. Zejména při vědomí současné ekonomické krize a diplomatické izolace Rusko vyniká úspěšnost čínských iniciativ (např. diplomatická ofenziva v souvislosti se vznikem *Asian Infrastructure Investment Bank*). Potenciál Ruska coby globálně vlivného aktéra tak velmi výrazně klesá (obamovská „pouhá regionální mocnost“) a nadále roste rozdíl mezi přetrvávajícím ruským kulturním a mediálním vlivem v regionu a ekonomickou slabostí Ruska.

Navzdory čínskému tlaku si tedy Rusko udrží roli *regionálního* lídra, a to i díky nefunkční a stále slabší evropské politice sousedství a s ní souvisejícího Východní partnerství, které neustále ustupuje do pozadí. Východní partnerství jako projekt kolabuje jak zevnitř, tak zvnějšku. Zevnitř dochází k zpomalování reformního úsilí partnerských zemí a místy posilují i autoritářské tendence. Zvnějšku (tj. ze strany EU) přichází čím dál méně podnětů a sousedství se stává sekuritizovanou oblastí, jejíž přijetí do EU je zcela vyloučeno. Naopak, jako potenciální zdroj uprchlíků se země Východního partnerství stávají spíše trpěným partnerem a stabilita získává jasně navrch nad demokratizačními kroky. Místo ambicióznějšího programu tak EU nabízí jeho oslabení, diferenciaci a v zásadě přijetí teze, že země v pásu mezi EU a Ruskem si musí zvolit jednu, nebo druhou variantu. Evropská unie, která pro země regionu dlouhodobě ztrácí na atraktivitě, tak ani v průběhu nejbližších dvou let nedokáže nabídnout takovou formu spolupráce, která by pro ně byla výrazně atraktivnější než spolupráce s Ruskem.

Zhroucení legitimacy Putinova režimu

Scénář s názvem „postimperiální kolaps Ruska“ jsme založili na kombinaci aktivizace EU, vzrůstu odstředivých tendencí v postsovětském regionu a domácí slabosti ruských politických elit. Tato kombinace se ukázala jenom jako částečně opodstatněná, a to zejména kvůli absenci ambiciózní reformulace Východního partnerství, ale také z důvodu přetrvávání vysoké popularity prezidenta V. Putina v období po anexi Krymu. Jako mnohem zásadnější se ovšem ukazují hospodářské problémy země, které mohou dokonce vést i k hospodářskému kolapsu nejen Ruska, ale i dalších států, jejichž hospodářství je s ruským úzce svázáno (fakticky celé střední Asie, Arménie, Běloruska, ale i Ukrajiny).

Hospodářský propad ovšem není primárně živěn západními sankcemi, které spíše jenom urychlily nástup recese v ruském hospodářství a jejichž dopad na Putinovu politiku (zejména v zahraničí) je stále méně přesvědčivý. Ačkoliv současná ekonomická krize může být velmi rychle překonána (optimističtější odhady hovoří o návratu k hospodářskému růstu již v období 2016–2017), její strukturální charakteristiky naplno vyjevily přetrvávající slabiny ruského hospodářství. Především v tomto scénáři vycházíme z předpokladu, že bezprecedentně dlouhé období hospodářského růstu, jež se překrývalo s působením V. Putina v prezidentském úřadu, je definitivně u konce. Extenzivní růst založený na rostoucích cenách ropy a na legitimizaci režimu prostřednictvím rostoucí spotřeby již z řady důvodů nebude možný. Nejde přitom jenom o kolísání cen energetických surovin, ale i o zhoršující se podnikatelské prostředí v Rusku, přetrvávající korupci, absenci nezávislého soudnictví, rostoucí platební neschopnost a zvyšující se inflaci. Bez zásadních strukturálních reforem tyto problémy nelze odstranit.

Současně ale platí, že takové reformy by zasáhly neuralgický bod ruské politiky – propojení ekonomické a politické sféry a využívání vlivu ve státních a polostátních podnicích pro politické cíle. Prezident Putin je tak konfrontován se dvěma stejně nebezpečnými variantami dalšího vývoje: buď připustí zásadní reformy (po kterých již delší dobu volá bývalý ministr financí A. Kudrin), ale tím omezí svůj politický vliv, který pracně posledních patnáct let budoval. Nebo takovou proměnu fungování ruské politiky a ekonomiky nepřipustí, čímž ovšem odsoudí Rusko k dlouhodobé stagnaci a zaostávání nejen za Čínou a ostatními zeměmi BRICS, ale i za Spojenými státy a Evropskou unií. V dlouhodobém horizontu tak oba scénáře vedou k setrvalému poklesu legitimacy vládnoucího režimu. Tento pokles přitom začne být obzvláště patrný v nejnepříhodnější dobu, tj. v letech 2017–2018, kdy bude vrcholit kampaň před dalšími prezidentskými volbami.

Tyto dva roky proto budou kritické nejenom z hlediska ruské domácí politiky, ale i při pohledu na politiku zahraničí, protože absenci hospodářského růstu bude třeba nahradit zahraničněpolitickými úspěchy. Uklidní-li se během roku 2016 alespoň částečně situace na Ukrajině, lze předpokládat, že v následujících dvou letech

intenzita konfliktu na východě Ukrajiny opět výrazně vzroste. Zvýší se tak pravděpodobnost, že prezident Putin podpoří secesi obou separatistických republik na východě Ukrajiny a jejich případné následné připojení k Ruské federaci. Alternativně může znovu eskalovat konflikt v Podněstří, nebo se k Ruské federaci připojí separatistická území Gruzie. Zatímco ve výše zmíněném scénáři ovšem tyto kroky budou znamenat další legitimizaci Putinova režimu a Putinův úspěch v prezidentských volbách, zde pracujeme s možností, že případná intervence bude nákladná a povede k velkým ztrátám na životech. V důsledku tak prezidentův rating poklesne a jeho šance na znovuzvolení budou výrazně nižší.

Zesílení ruská podpora separatismu na východě Ukrajiny

Snaha ruského vedení apelovat na vlastenectví ruské veřejnosti osciluje mezi důrazy na občanský nacionalismus (a chápání Ruska jako mnohonárodnostního státu) a na nacionalismus etnický, který se naopak ostře, často až rasisticky, vymezuje vůči neruským etnikům v zemi. Pokud v tomto střetu zvítězí nacionalismus etnický, pozornost politických elit se přesune především do oblastí s ruskou (nebo ruskojazyčnou) menšinou, jako je východní Ukrajina či Pobaltí. Ruská menšina v Pobaltí sice není dobře integrována, ale její životní úroveň je relativně vysoká a secesionistické snahy nemají velkou odezvu. Naproti tomu válkou rozvrácená východní Ukrajina se nachází v situaci nově vzniklého zamrzlého konfliktu, s nímž není spokojena ani Ukrajina, ani Rusko, ani obyvatelé neuznaných separatistických republik.

Bude-li pokračovat hluboká hospodářská krize, v níž se celá Ukrajina ocitla, a začne-li se naopak zlepšovat situace v Rusku a na Krymu, nespokojenost se současným statutem ještě naroste. Volání po připojení k Rusku v regionu bude hlasitější a v případě ruského zájmu nebude nijak obtížné tímto voláním legitimizovat vyvolání referend v obou regionech o získání podobného postavení v rámci Ruské federace, jaké má Krym a Sevastopol. Ačkoliv by takový krok byl v jasném rozporu s minskými dohodami, nejednalo by se o první případ jejich porušení. Zejména pokud mezitím dojde ke zrušení sankcí ze strany Evropské unie (a v červnu 2016 po něm volá již řada nejvyšších unijních politiků včetně např. prezidenta F. Hollanda), jejich obnovení bude krajně nepravděpodobné.

Sjednání Ruska s Doněckou a Luhanskou oblastí se může stát trumfem v prezidentské kampani v roce 2018. Protože se Putinovo znovuzvolení jeví jako velmi pravděpodobné, bude následně prezident usilovat o naplnění svého závazku a přislíbí, že v případě kladného výsledku referenda se obě oblasti k Rusku připojí. Západní reakce se omezí na rétorické odsudky, nový americký prezident D. Trump také odmítne na Rusko uvalit další sankce a Ukrajina, navzdory dále vybičovanému nacionalismu, se bude muset se ztrátou těchto území smířit.

Přímé zapojení Ruska do konfliktu v Náhorním Karabachu

V konfliktu o Náhorní Karabach plní Rusko roli regionální hegemonu do nejmenšího detailu. Komunikuje s oběma stranami konfliktu, prodává Ázerbájdžánu i Arménii své zbraňové systémy a aktivně se snaží mediovat jednání mezi znesvářenými stranami. Minská *Troika*, formálně sehrávající tuto úlohu, se po letošní eskalaci konfliktu sešla až v době, když už Rusko s oběma stranami dojednalo přerušení bojových akcí. Rusko tak skutečně do značné míry přispělo k uklidnění situace a k ukončení bojů.

Současně ale platí, že Rusko má výrazně blíže k Arménii než k Ázerbájdžánu. Arménie je tradiční ruský spojenec, člen Eurasijského ekonomického svazu a hostitel ruské vojenské základny v Gyumri nedaleko tureckých hranic. Nedávné vyostření vztahů mezi Ruskem a Tureckem (v souvislosti s ruským zapojením do konfliktu v Sýrii) se přirozeně promítlo do většího napětí mezi Ruskem a Ázerbájdžánem a naopak posílení pocitu sounáležitosti mezi Ruskem a Arménií.

Konflikt v Náhorním Karabachu se tak může stát zástupnou válkou mezi Ruskem a Tureckem. Žádná ze zapojených stran dosud neměla zájem o změnu *statu quo*, ale využívala neukončeného konfliktu pro domácí politické účely. Obě velmoci si navíc uvědomují, že přímý střet je značně riskantní. Ovšem logistická či zbraňová podpora arménských a azerských ozbrojených sil takové riziko nepředstavuje. Případná další eskalace konfliktu navíc může být propojená s předvolební snahou prezidenta Putina doložit, že Rusko je zahraničněpoliticky aktivní a úspěšné. Rusko by v takovém případě mohlo využít osvědčenou strategii neoznačených jednotek bojujících na straně neuznané náhorní-karabašské armády (která čítá kolem 20 000 vojáků). Důsledkem by pak bylo jak narušení regionální rovnováhy, tak i aktivizace turecké diplomacie, která by jednoznačně podpořila Ázerbájdžán, a to i dodávkami zbraní či vojenského materiálu.

Doporučení pro českou zahraniční politiku

Ačkoliv jsou čtyři výše nastíněné scénáře výrazně odlišné, všechny tím či oním způsobem vyúsťují ve zvýšení napětí mezi Západem a Ruskem. Ať už Rusko bude „pouze“ stupňovat svoji protizápadní kampaň, anebo dojde k výbuchu ozbrojeného násilí v některé oblasti s ruskou menšinou v postsovětském prostoru, výsledkem bude pokračující sekuritizace. Zatímco sekuritizaci Západu v ruském veřejném prostoru nelze z řady důvodů nijak výrazněji zabránit, je možné upozornit na rizika sekuritizace Ruska ze strany Západu či konkrétněji v českém politické diskusi. Ačkoliv je boj proti dezinformační kampani, šířené proruským weby v ČR, jistě namístě, je třeba bojovat proti množícím se stereotypům o Rusku, které jsou často

rasově podbarvené a které rozhodně nepřispívají ke schopnosti rozlišovat autoritářské tendence ruské vlády od postojů a potřeb ruské společnosti.

Rusko je v současnosti bezesporu spíše protivníkem Západu než jeho spojencem a nedemokratické tendence v Rusku již dosáhly takové úrovně, že režim zemi lze označit za jasně autoritářský. Česká politika by ale měla paralelně s nevyhnutelnou sekuritizací prosazovat strategii pokračujícího dialogu s Ruskem. Cílem by mělo být omezení rizika, že se bude východoukrajinský scénář opakovat jinde (v Podněstří, opět na Ukrajině, nebo dokonce v Pobaltí), anebo že alespoň bude mít česká diplomacie včas k dispozici varovné indicie, že se k podobnému scénáři schyluje.

S tím, jak se blíží volební rok 2018, bude ruská vláda stupňovat velkorysou sociální politiku, a závislost Ruska na příjmech z mezinárodního obchodu proto bude výrazně narůstat. Navzdory antagonistické rétorice proto Rusko bude čím dál bolestivěji pociťovat současný sankční režim a bude usilovat o jeho odstranění. Jinými slovy i ruská strana bude motivována k praktickým vstřícným krokům, jako je např. omezení (nepřiznané) podpory pro extrémní pravici v členských zemích EU.

Strategii vůči Rusku je třeba vyvážit pokračující integrací tří nejpokročilejších členů Východního partnerství (Ukrajina, Moldavsko, Gruzie). V oblasti 3M (*market, money, mobility*) v minulém roce nedošlo s výjimkou částečné vízové liberalizace k výraznému pokroku, a proto je třeba se zaměřit zejména na posílení obchodních vztahů. Například asociační dohoda s Gruzíí vstoupila v platnost v červnu roku 2016, a období let 2016–2017 bude proto pro úspěch v ní obsažené DCFTA naprosto klíčové. Moldavsko tuto dohodu podepsalo již před dvěma lety, ale od té doby obchodní výměna stagnuje nebo dokonce klesá, a proto je třeba i tomuto trendu věnovat zvýšenou pozornost. Paralelně s tím je nutné posilovat i bezpečnostní vazby s těmito zeměmi, které mohou současná bezpečnostní rizika ze strany Ruska navíc motivovat k intenzivnější implementaci asociačních dohod a k jejich hlubšímu ukotvení v regulačním rámci EU.

Petr Kratochvíl

Blízký východ, severní a subsaharská Afrika

Pokud srovnáme aktuální vývoj v oblasti MENA se scénáři zpracovanými v minulých vydáních této publikace, platí i nadále, že se vývoj nejvíce přibližuje standardní projekci („Nic nového pod sluncem“) s jistým přesahem – navzdory obrazu vytvářeném především sdělovacími prostředky a zdůrazňujícímu zdánlivě neřízený propad MENA do chaosu – do scénáře optimistického („Světlé zítřky“). V tomto smyslu lze vyzdvihnout zejména omezení rozsahu území pod kontrolou tzv. Islámského státu, postupnou normalizaci vztahů mezi Íránem a Západem – více Evropou než USA –, nebo počínající konsolidaci vlády národní jednoty v Libyi a incipientní proces stabilizace v Jemenu. Ani jedna z minulých projekcí však nezahrnovala možnost výraznějšího dopadu působení AQIM v Sahelu a subsaharské Africe vzhledem k znovuzачlenění Belmocharovy skupiny al-Murabitun, byť paralelu k tomuto pragmatickému vývoji je možno najít již v případě al-Zarkáviho AQI.

Podobně jako loni je možné konstatovat, že etnonáboženská štěpení nadále hrají důležitou roli ve vývoji místních konfliktů, hlavně na území Sýrie a Iráku. Takzvaný Islámský stát nejenže dramaticky neexpanduje, ale postupně ztrácí území na úkor různých dalších aktérů konfliktu – a to jak Kurdů na severu, tak režimu B. Asada v části jihozápadní (Palmýra) a (pro)bagdádských sil na jihovýchodě (Fallúdža). Stále se také vzdaluje možnost, že by mohl být některým z aktérů světového či blízkovýchodního dění formálně uznán. Definitivní porážka či rozklad ISIS je navzdory tomu zatím v nedohlednu. Představitelnou možností v příštím roce je však pokračující difuze jeho činnosti a ustavení polycentrického modelu jeho organizace, kdy stávající ústředí *chalífátu* v Levantě ztrácí na významu. Nebude se jednat o Pyrrhovo vítězství, nicméně je v tomto případě opodstatněné očekávat pravděpodobný export nestability do Libye a dále do subsaharské Afriky, na severní Kavkaz i do Evropy.

Stávající přítomnost ISIS se nicméně nadále zdá vyhovovat různým regionálním i vnějším mocnostem, pro které je boj proti němu záminkou k podpoře různých aktérů konfliktu a prosazování vlastních cílů, resp. vyřizování si účtů s protistranou. Konflikt s ISIS se stal do jisté míry *proxy* konfliktem mezi sunnitskými zeměmi (hlavně Saúdská Arábie, Katar, Turecko) a „prošíitskou osou“ (Írán, Asad, Hizballáh). Teherán však v poslední době – po dohodě o kontrole jeho jaderného programu – naznačuje, že by jeho pozice podporující Asadův režim (mj. prostřednictvím tisíců „zahraničních bojovníků“) nemusely být neměnné.

V izraelsko-palestinském konfliktu nedochází k výraznějším posunům. Netanjahuova vláda posílená volebním vítězstvím z roku 2015 pokračuje ve své předešlé strategii jednostranné kontroly konfliktu, která je doplněna trvajícím podporou expanze židovských osad na Západním břehu. Hlavně pravicoví politici se také nadále snaží

prosazovat v izraelském zákonodárství různé praktiky přičící se tradici izraelské demokracie. To se projevuje i v oslabování reálné snahy o mírová jednání s Palestinci.

Mezi některými Palestinci docházelo v uplynulých měsících k navýšení aktů násilí proti Izraelcům (spontánní útoky hlavně chladnými zbraněmi – noži, sekerami, ale i ojedinělé atentáty zbraněmi palnými). Navzdory alarmistickým hlasům se ale stále nejedná o novou *intifádu*. Hamás, jehož hlavním působištěm je pásma Gazy, prochází jedním z nejsložitějších období ve své historii, neboť kromě tradičního izraelského tlaku je nadále vystaven represím Egypta pod vládou maršála Sísího. Rovněž exilové křídlo Hamásu se potýká s velkými problémy. Stále ale hrozí situace, že pokud bude Hamás až příliš oslaben, může ho nahradit daleko méně vypočitatelný a daleko radikálnější ISIS, jehož popularita stoupá mezi jistou částí generace mladých Palestinců, hlavně v pásmu Gazy – tedy v nejkritičtější a z různých hledisek nejvíce ohrožené části Palestiny.

V uplynulém období se v politickém dění na Blízkém východě objevily dvě „divoké karty“ – nepředvídané události s (potenciálně) významným dopadem na bezpečnostní prostředí v oblasti. První byla otevřená ruská intervence v Sýrii. Ta ukázala, navzdory doprovodné rétorice, že hlavním cílem Ruska není boj proti ISIS, ale udržení Asada u moci a boj proti jeho dalším protivníkům (milicím, skupinám, které ho ohrožují více než ISIS a některé z nichž jsou podporovány Západem či Tureckem). Navzdory některým analýzám se nejedná o nově deklarovaný ruský zájem v oblasti: Rusko je na Blízkém východě strategicky angažováno po staletí – připomenout lze na ruskou politiku vůči Persii a Turecku v 18. a 19. století, zapojení carského režimu v tajném spojeneckém dělení Osmanské říše během první světové války i sovětskou podporu spřátelených režimů za studené války. Zároveň poslední ruská intervence, byť omezena rozsahem a ukazující na trvajících problémy projekce ruské vojenské moci na větší vzdálenost, splnila předpokládané strategické cíle: stabilizaci Asadova režimu, který se ocitl ve stavu bezprostředního ohrožení své existence, a uznání role Moskvy jako nepostradatelného účastníka diplomatických jednání o budoucnosti Sýrie.

Druhou divokou kartou byl nezdařený červencový pokus o vojenský puč v Turecku. Následný „kontrarevoluční“ vývoj naznačuje konsolidaci Erdoganovy moci a posílení trendu oslabování turecké demokracie – nicméně relativní ve vztahu k minulým epizodám vojenské vlády –, který bylo možno zaznamenat již v uplynulých letech (potlačování opozičních stran a hnutí, zostřený postup vůči Kurdům apod.); ale i narušení vztahů se Západem, který se ve vládním politickém diskurzu, jehož strategií je disciplinace společnosti, ocitá – ne nepodobně jako v sovětském a putinovském Rusku – v pozici vměšujícího se cizího aktéra potlačujícího politickou autonomii tureckého lidu. Tento vývoj může ovlivnit osud březnové dohody EU s Tureckem o

zpětném přijímání uprchlíků, na které v nemalé míře závisí důvěryhodnost německého vedení při řešení migrační krize.

Nejdůležitějšími hybnými silami vývoje centrální oblasti Blízkého východu bude v krátkodobém výhledu vývoj Asadova režimu a další existence ISIS. Jeho další expanze či naopak stagnace a úpadek budou klíčovým faktorem stability regionu a zároveň i důležitým prvkem ve strategické hře USA na Blízkém východě směrem k nejdůležitějším hybatelům tamní politiky – tedy k Saúdské Arábii, Íránu a Turecku – a částečně i k Izraeli a Egyptu. Ve zbytku regionu MENA a subsaharské Africe budou předem danými skutečnostmi zejména slabé státy usnadňující působení kriminálních a radikálních ozbrojených aktérů a absence silného tlaku (vnitřního či vnějšího) na stabilizaci oblasti navzdory angažmá západních aktérů; hybnými silami etnický a ekonomický konflikt o zdroje (a jejich distribuce v aktuálně stabilních rostoucích ekonomikách), endogenní regionální geopolitika (soupeření místních států odehrávající se ve třetích zemích, fenomén příznačný i pro Levantu) či difuze politického násilí inspirovaného salafistickým džihádismem; a klíčovými neznámými především vnitropolitická stabilizace Libye a trajektorie tamní intervence ze strany Západu.

Nic nového pod sluncem

ISIS se nedaří vykořenit, avšak zároveň není schopen ohrozit nejdůležitější centra v oblasti, jako jsou Damašek či Bagdád. Hlavní příčinou jeho trvajících přítomnosti bude nadále absence rozhodující síly, která by proti němu mohla být koordinovaně nasazena. Jeho v nedávné minulosti utrpěné území ztráty se prohlubují, ztrácí své středisko působení v Sýrii, Rakku. Svě centrum v Iráku ale s vysokou pravděpodobností v krátkodobém výhledu udrží. Naopak v Sýrii lze v krátkodobém výhledu očekávat rostoucí význam Fronty an-Nusrá, která pod tlakem okolností přetála formální vazby na ústředí al-Káidy a tím zvýšila potenciál budování rozsáhlejších a trvalejších aliančních uskupení s dalšími rebelskými skupinami bojujícími proti režimu B. Asada. Svěho dlouhodobého cíle, ustavení emirátu v Sýrii, se nicméně nevzdává.

Komplikovanou zůstane situace v Jemenu, který i v případě podpisu mírové dohody a ustavení přechodné vlády – vývoj, který v době psaní této kapitoly zůstává nejistý – bude nadále potenciálním bojištěm v širším šíitsko-sunnitském konfliktu. Státní instituce zůstanou i v tomto případě slabé, mj. vzhledem k posílení role tradičních kmenových institucí a na jihu země budou nadále panovat socioekonomické podmínky příznivé pro radikalizaci a rekrutování do AQAP.

Netanjahuova vláda i palestínští politici budou zachovávat *status quo* nečinnosti na poli řešení izraelsko-palestinského konfliktu, přičemž Izraelci budou pokračovat

v budování osad a palestinská administrativa se bude potýkat s krizí legitimacy a malou akceschopností. Zřejmě však nedojde ke střetům takové intenzity jako v minulosti (např. operace „Lité olovo“), protože Hamás v Gaze je dlouhodobě výrazněji oslaben a nebude mít zájem o další přímou konfrontaci. Na palestinské straně se konflikt odehrává spíše na úrovni těžko kontrolovatelného násilí „osamělých vlků“, zatímco na straně izraelské pokračuje nárůst militantnosti některých osadnických skupin.

Turecká kontrarevoluce přinese krátkodobě vypjaté vztahy se Západem, které se, jak bylo zmíněno výše, mohou negativně promítnout do vnitřní politiky EU. V dlouhodobějším výhledu, po dokončení vnitropolitických změn a dalšího upevnění moci stávajícího režimu se Erdoganova vláda nicméně vrací k pragmatické politice. K normalizaci vztahů se Západem – zejména Spojenými státy, které jsou nadále pro Ankaru strategickým partnerem (a NATO strategickou aliancí) – bude ochotna obětovat i v současné době narovnávající se relaci s Moskvou. Současně se však vývoj v Turecku negativně podepíše na kohezi regionální sunnitské aliance, což v krátkodobé perspektivě prospěje Damašku.

V souladu s minulými projekcemi ve scénáři „Nic nového pod sluncem“ charakterizuje současnou Libyi absence funkčních centrálních státních institucí. Vzhledem k nedávnému vývoji však již není příliš odvážné očekávat, že v krátkodobém výhledu bude pokračovat postupné posilování autority mezinárodním společenstvím podporované Vlády národní jednoty a „nabalování“ milic na vznikající jádro státního bezpečnostního aparátu, podpořené mimo jiné rostoucím angažmá EU v intencích racionality stabilizace jižního sousedství. V krátkodobém výhledu přesto nedochází k ustavení kontroly nad rozsáhlou oblastí nikoho ve středu země a jednání mezi stávajícími mocenskými centry budou složitá vzhledem k pokračujícím zásahům vnějších aktérů – regionálních, jako jsou Egypt a SAE podporující Chalífu Haftara a Turecko a Katar naproti tomu stojící za Národním kongresem v Tripoli, ale i mezinárodních (Francie podporující diplomaticky Vládu národní jednoty, vojensky ale operaci generála Haftara, který ji uznat odmítá).

Proti konsolidaci ISIS bude působit soustava lokálních sil i otevřená západní intervence, ale zvláště v případě oslabení centra ISIS v Levantě bude Libye jedním z významných uzlů v novém polycentrickém modelu jeho uspořádání (viz níže). Vedle toho zde dojde i k mírnému posílení přítomnosti AQIM.

Subsaharská Afrika se s oslabováním centra ISIS a na pozadí trvajících strukturálních podmínek (chudoba, nezaměstnanost, slabé či predátorské státní instituce) stává kolbištěm salafistických džihádistických skupin – v případě AQIM či al-Murabitun se zřetelnými kriminálními zájmy –, což vede k nárůstu intenzity nestátního politického násilí. Protisilou mírnící tento vývoj bude zejména trvající francouzská operace Berkhane – v současnosti o síle 3500 vojáků v Čadu, Mali, Nigeru, Pobřeží slonoviny a Burkině Faso –, mezinárodní angažmá (MINUSMA) a působení francouzských

spojenců v oblasti. Přesto dochází k častějšímu výskytu asymetrických útoků, které se vedle Mali, kde po konci posledního tuarézského povstání s loňským podpisem alžírské dohody nadále působí džihadistické skupiny – vedle AQIM zejména Ansar Dine, MUJAO, Murabitun a MLF –, budou odehrávat i v dalších v poslední době zasažených zemích s potenciálem rozšíření dále do Nigeru, Senegalu nebo Čadu. Kromě toho dochází i ke střetům mezi násilnými skupinami samotnými a k jejich fragmentaci motivované spory o deklarace loajality i přístup k materiálním zdrojům včetně pašeráckých tras.

Vývoj v Nigérii se přiblížil minulé projekci v tomto scénáři. S pomocí sousedních států i jihoafrických soukromých vojenských společností byla omezena teritoriální působnost Boko Haram, přeshraniční činnost skupiny – část jejichž ozbrojených členů se přesunula do Kamerunu a Nigeru – i potenciál k (sebevražedným) útokům v samotné Nigérii nicméně trvá. Stabilita v Nigérii bude dále ohrožována narůstajícími nepokoji v deltě Nigeru (a v omezené míře vnitroetnickými nepokoji ve skupině Fulani a separatistů usilujících o vznik nezávislé Biafry) i v důsledku recese a kontrakce ekonomiky způsobené zejména propadem cen komodit a sníženým objemem exportované ropy, ale i zpomalením čínského růstu.

Projekce křehké stability a trvajících konfliktů v Kordofánu a Darfúru trvá v Súdánu a navzdory dohodě z loňského srpna a vytvoření vlády národní jednoty letos v dubnu i v Jižním Súdánu, kde budou – příživovány nekonsenzuálními kroky soupeřících elit (mj. návrhů změn ústavního *designu* směrem k federalizaci, která by posílila postavení kmene Dinka) – trvat ojedinělé, byť pravidelné násilnosti. K rozsáhlé nové eskalaci konfliktu, popřípadě jeho regionalizaci přímým zapojením třetích států podporujících znesvářené strany (Súdán, Uganda) nicméně nedochází. Naprostou stabilizaci a odstranění potenciálu k nové eskalaci konfliktu však nelze očekávat ani v střednědobé perspektivě.

Setrvalá a bez výraznějších výkyvů navzdory leteckým úderům USA zůstane vzhledem k trvajícím strukturálním podmínkám činnost skupiny aš-Šabáb v Somálsku, jež prokazuje trvalou schopnost asymetrických útoků i proti významným a chráněným cílům (mezinárodní letiště a hotel Ambassador v Mogadišu, základny AMISOM). Mírné posílení jejich pozic by mohlo znamenat neprodloužení mandátu AMISOM v květnu příštího roku; významní aktéři intervenující proti Šabábu pod hlavičkou mise, zejména Etiopie a Keňa – a jejichž intervence je zároveň zdrojem podpory hnutí –, ve své činnosti však ani v tomto případě neustanou.

Rostoucí nestabilita bude v krátkodobém výhledu příznačná i pro další země subsaharské Afriky, jako je Angola, z podobných makroekonomických důvodů jako v Nigérii; Burundi, v důsledku růstu napětí mezi vládou a opozicí; a Demokratická republika Kongo, kde pokračuje konflikt na východě země (jež je navíc dějištěm rozkolu mezi centrální vládou a jednotkami MONUSCO) a kde prezident J. Kabila patrně bude navzdory ústavním omezením usilovat o setrvání u moci. Potenciál

k nestabilitě dále nacházíme v souvislosti s nadcházejícími volbami v Keni a v důsledku sucha a trvajících etnického napětí i v Etiopii, kde v krátkodobém výhledu může docházet k dalším střetům na hranici s Eritreou – jejíž represivní režim je konsolidován odnedávna výnosy z provozu dolu Biša i díky zvýšenému zájmu arabských států intervenujících v Jemenu – podobných šarvátce z letošního června.

Světlé zítřky

Zatímco předchozí scénář chápeme jako standardní projekci, v tomto, alternativním scénáři modelujeme vývoj směřující k stabilizaci oblasti, který vychází rovněž z pravděpodobné konstelace předem daných skutečností, hybných sil a kritických neznámých.

Rozloha území kontrolovaného ISIS se v této projekci výrazně sníží, zejména pokračujícím, byť pozvolným postupem iráckých vládních sil, kurdských jednotek a Asadových loajalistů. V krajním a prozatím spíše nepravděpodobném případě i v krátkodobém výhledu dochází výsledkem nabraného operačního tempa zejména iráckých a kurdských jednotek k faktické ztrátě územní kontroly ISIS – což, netřeba zdůrazňovat, neznamená ukončení konfliktu v Sýrii ani odstranění hybatelů nestability v sousedním Iráku (kurdský separatismus, odcizení sunnitského obyvatelstva a spory mezi dominantními šíitskými skupinami).

Diplomatickou dohodu s Íránem bude akceptovat nakonec i Izrael, neboť součástí amerického ujištění spojencům v regionu – podmíněného vítězstvím H. Clintonové v amerických prezidentských volbách – budou nové kredibilní bezpečnostní záruky pro Izrael a Saúdskou Arábii. Dojde postupně ke stabilizaci situace v Jemenu, což bude nepřímo rovněž souviset s výše zmiňovanou dohodou, byť strukturální předpoklady nestability zmíněné v předchozím scénáři zůstanou i v tomto případě zachovány. Z izraelské strany dojde k výraznějšímu uvolnění vůči Palestincům, hlavně v pásmu Gazy. Hybnou silou tohoto vývoje bude především obnovené spojení s Tureckem, ze strany Ankary podmiňované uvolněním blokády.

Zklidnění situace na Blízkém východě se kladně promítne i do stabilizace Libye omezením působení endogenní geopolitiky a proces postupné konsolidace státního aparátu bude pomalu nabírat na obrátkách. Konsolidace kontroly v Syrtě povede k propojení přímořské části Libye a postupné pacifikaci ekonomicky důležitých regionů. Zvláště při kombinaci s úspěšnou kampaní proti Boko Haram a stabilizací severního Mali v tomto případě činnost salafistických džihádistických skupin v subsaharské Africe sice pokračuje, ale provází ji vyšší intenzita vzájemných střetů o omezené zdroje a intenzivnější vnitřní pnutí. Nová monetární politika konvertibility v Nigérii napomůže konsolidaci státního rozpočtu a navzdory krátkodobým ztrátám

subjektů s dolarovými úvěry (hlavně ropných společností) a nepříznivými dopady na část bankovního sektoru povede v dlouhodobějším výhledu ke konsolidaci ekonomiky díky přílivu nových zahraničních investic.

Potenciál nestability ve zbytku subsaharské Afriky bude realizován v omezené míře. Zároveň však zůstanou přítomny strukturální politické a socioekonomické podmínky, které jej umožňují.

Terorismus v Evropě

Nová vlna politického násilí v Evropě, kterou jsme modelovali již v původní střednědobé projekci jako kombinaci vývoje v MENA, ideologického působení transnárodních salafistických džihádistických skupin a navrátilců z jejich řad, se – bohužel – ukázala být jednou z projekcí, která se zpřítomňované budoucnosti přiblížila nejvíce: „V Evropě... přibude dokonaných drobných útoků (jednotliví střelci, jednoduché odpálené výbušniny) a budou plánovány i významnější útoky proti typickým [významným] cílům... vyznačujícím se vysokou koncentrací lidí (hromadná doprava, náměstí, rušné bulváry, nákupní centra)... [Z]a přinejmenším stejné riziko jako u útoků *jihad tourists* lze považovat útoky osamělých střelců (*lone wolves*), u nichž došlo k procesu individuální radikalizace.“ Navzdory několika spektakulárním organizovaným útokům z nedávné minulosti s účastí navrátilců z řad ISIS, realizovaných členy tzv. Bruselské buňky platí, že individuální útoky inspirované saláfitskou džihádistickou ideologií – zahalenou v atraktivním hávu esteticky atraktivní pouliční subkultury – zůstávají častějšími. Mnoho odchozích džihádistů buď zahyne na prvním bojišti, kam přicházejí, nebo pokračuje dál a jen malá (byť v celkovém rostoucím počtu nezanedbatelná) část z těch, kdo se vrací – vzhledem k relativní přístupnosti syrského bojiště jich oproti minulosti poměrně přibývá, současně však nemusejí na odchodu demonstrovat takové odhodlání jako v minulosti a selekce stupněm radikalizace je proto nižší –, se zapojí do procesu rekrutace nebo přípravy teroristického útoku doma a jejich zapojení v rozporu s historickým trendem znamená *nižší* pravděpodobnost úspěchu. V loňském roce zahynulo v důsledku džihádistických teroristických útoků podle statistik EUROPOLU 151 osob a 360 bylo zraněno – ve srovnání s téměř třiceti tisíci mrtvými a třiceti pěti tisíci zraněnými celosvětově, s ¾ všech obětí soustředěnými do Iráku, Afghánistánu, Nigérie, Sýrie a Pákistánu. Četnost incidentů v Evropě je znepokojivá, měla by nicméně být zasazena do širších souvislostí. Jeho příčiny v současnosti souvisejí spíše se snahou o zvýšení nákladů zahraniční intervence proti centru *chalífátu* v Levantě a snahou proměnit obraz ISIS v očích jeho příznivců na pozadí územních ztrát v Sýrii a Iráku než se snahou rozpoutat evropskou válku v intencích pseudovědeckého pojednání z pera stratéga madridských a londýnských útoků Abú Mus'aba as-Súrího. Byť občasné útoky v budoucnu není možné vyloučit, není proto důvod domnívat se, že jejich intenzita zásadněji vzroste.

Proč tedy hovoříme o černém scénáři? Protože *hyperrealita* těchto útoků – penetrace jejich vizuální stopy a její neustálé opakování přehráváním ve sdělovacích prostředcích – spolu s politikou strachu, hněvu a nenávisti v postideologické době podněcuje šíření společenské paranoi s potenciálem sociálního klížení uvnitř evropských společenství a volání po jejich obehnutí zmi těmi, kdo cítí na základě této hyperreality potřebu „bránit společnost“. Radikalizace není jev omezený na jednu ideologii nebo část členů náboženské komunity a radikalizace *většinové společnosti* – vyjádřená v požadavcích po radikálních řešeních – je trendem, který nese potenciál zásadně destabilizovat politické procesy v evropských státech. S tím souvisí i riziko „normalizace“ mimořádných opatření, společnosti dohledu a suspenze fungování právního státu ustanovované v odpovědi na poptávku radikalizované a mobilizované části společnosti, které jsou v rozporu se základními liberálními hodnotami, na nichž jsou evropské spopolitosti postaveny.

Polycentrismus ISIS

Tento tematický scénář je průřezem všech předešlých projekcí. Předpokladem jeho naplnění je pokračující omezování území pod kontrolou ISIS v Levantě a v krajním, v krátkodobém výhledu vysoce nepravděpodobném případě jeho úplné vykořevení. Výsledkem není ani naprostá difuze politického násilí motivovaného ideologií tzv. Islámského státu, ani přesun jeho centra, ale nový polycentrický model jeho působení. Jedno z center konglomerátu ISIS je ustaveno v Libyi, buď kolem stávající bašty v Syrtě nebo, v případě úspěšné ofenzivy z východu i západu či ve Fezzanu v jižní části země, který je kromě bezpečného útočiště radikálních skupin a kriminálních sítí i branou dále do subsaharské Afriky. Dalším centrem se patrně stane oblast Čadské pánve, přinejmenším pokud nedojde k zásadnímu průlomu v postupu mnohonárodních sil proti Boko Haram. V oblasti Sahelu a subsaharské Afriky dochází k soutěži mezi radikálními skupinami, což vede k vyššímu výskytu asymetrických útoků, zároveň se ale – v míře závisující na úspěšnosti protiteroristických operací v regionu – tyto skupiny (AQIM a spříznění aktéři na jedné straně a ISIS a jeho spojenci na straně druhé) střetávají i navzájem a vnitřní pnutí v důsledku konfliktů o lojalitu (viz Boko Haram), zdroje, ideologii a taktiku, mj. vlivem příchodu dílem kulturně odlišných veteránů džihádu odjinud, vede k fragmentaci a konfliktu i uvnitř obou táborů. Dalším centrem v novém modelu působení ISIS se stává severní Kavkaz. Naplňují se tak obavy Moskvy z návratu severokavkazských bojovníků – severokavkazský *emirát* je jimi ovládnut a povstalecké hnutí oživeno, selhává strategie „čečenizace“ a Moskva musí znovu věnovat pozornost a zdroje – které odklání odjinud (Ukrajina) – na pacifikaci regionu. V dlouhodobější perspektivě dochází k lokalizaci politických agend regionálních odnoží ISIS a marginalizaci společného ideologického referenčního rámce (podlomeného už porážkou na v očekáváními světodějných událostí nabitým

bojišti v levantském Bilad al-Šam) – vývoj podobný al-Káidě. Do té doby zůstane propaganda ISIS inspirativní pro osamělé útočníky v Evropě a budou plánovány i organizované útoky jednotlivými centry usilujícími o prestiž a potažmo dominanci v rámci konglomerátu, jejich intenzita ale zásadněji nevzroste.

Doporučení pro ČR

Česká zahraniční politika by měla v co největší koordinaci s ostatními státy EU usilovat o vytvoření jasné zahraničněpolitické koncepce vůči rozvrácenému Blízkému východu. K tomu loňskému doporučení lze doplnit výzvu k obezřetnější spolupráci s Tureckem, související s jeho aktuálním vnitropolitickým vývojem. Tato obezřetnost je na místě jak v otázce řešení syrského konfliktu, tak v bilaterální relaci. Česká republika by měla více zohlednit demokracii omezující posuny v izraelské politice a využít více strategické spojení s Izraelem v tomto ohledu k jejich zmírnění. Ve skutečnosti sledujeme v poslední době spíše opačný vývoj, vyjádřený mj. posilováním zbrojní spolupráce s Izraelem, která se přímo dotýká probíhajícího konfliktu a staví tak ČR do méně vyvážené pozice. Podobně i zbrojní kontrakty se Saúdskou Arábií a dalšími zeměmi Blízkého východu by měly být více posuzovány podle politiky – nezdědka rozporuplné –, kterou tyto země v regionu prosazují. V otázce pomoci běžencům je velmi hodnotné, že ČR pomáhá např. v Jordánsku či jinde s budováním infrastruktury uprchlických táborů. Tato a podobná pomoc by si ale určitě zasloužily lepší veřejnou prezentaci, neboť povědomí Čechů o ní je poměrně malé.

Stran Maghrebu lze zopakovat loňská doporučení ve smyslu zacílení transformačních projektů na oblast reformy bezpečnostního sektoru, jehož efektivita je významným zdrojem performativní síly, resp. sdílené důvěry v jejich schopnosti a relevanci – státních institucí jako celku. Byť se oblast Sahelu a subsaharské Afriky vzdálila, zde probíhající politické, sociální a ekonomické procesy budou stále významněji ovlivňovat bezpečnostní situaci v EU i její vlastní soudržnost zejména v důsledku možných větších migračních pohybů. Česká republika by z těchto důvodů měla pokračovat v příspěvcích k stabilizačnímu úsilí pod hlavičkou CSDP a posilovat rozvojovou spolupráci se zeměmi regionu zaměřenou na odstraňování socioekonomických podmínek nestability podporou lokálních mechanismů, které nemusejí nutně odrážet západní formy vládnutí, ale jsou participativní a účinné.

Ondřej Ditrych a Marek Čejka

Čína, východní a jihovýchodní Asie a Pacifik

Strategický pohyb na Dálném východě a v asijsko-pacifické oblasti (AP) se odvíjí od rostoucí velmocenské role Číny, kontinuální americké politiky zadržování ČLR a udržování strategické rovnováhy (*pivot to Asia*) v součinnosti s asijskými spojenci – tj. s Japonskem, Korejskou republikou, Filipínami, Tchaj-wanem, Thajskem, Indií a Vietnamem a dále s Austrálií a Novým Zélandem. Čína ještě před nástupem agilního prezidenta Si Ťin-pchinga opustila tradiční zahraniční politiku *low-profile*, uplatňovanou od éry Čou En-laje, a vystupuje otevřeně jako velmoc prvního řádu. Peking zatím testuje své asertivní kroky v teritoriálních nárocích vůči sousedním státům v prostoru Jihočínského a Východočínského moře. Jakkoliv autoritativně a razantně působí asijská velmoc navenek, období stálého ekonomického růstu a vnitřní politické stability uplynulých dvou dekád je už minulostí. Čínu čeká neklidná budoucnost.

Konfrontační politika vůči zemím ASEAN není pro ČLR zcela produktivní, politicky komplikuje obchodní a investiční aktivity, ve kterých Čína čelí konkurenci japonských, korejských a indických aktérů. Většina zemí ASEAN podporuje mezinárodní arbitráž o teritoriálních sporech v Jihočínském moři, která pro Peking nepřináší žádoucí závěry. Nevítaným jevem pro zájmy ČLR je krize principu „jedna Čína, dva systémy“ v podobě sílícího antičínského sentimentu (tj. namířeného proti pevninské Číně) a prodemokratický posun veřejného mínění v bohatých periferních oblastech. Na jedné straně v Hongkongu posiluje občanské demokratické hnutí a vznikla protipekingská nacionalistická strana, na Tchaj-wanu opozice získala kromě prezidentského postu také většinu v parlamentu, což oživí pnutí mezi Pekingem a Tchaj-pejí a Washingtonem na druhé straně.

Vedle ostentativních politických gest vůči USA a jejich asijským spojencům se hlavní dopad čínské asertivní politiky realizuje v nevídané ekonomické expanzi prostřednictvím projektu Nová Hedvábná cesta, jejíž dva proudy – jižní námořní a severní transkontinentální spojuje – zastřešující kampaň „Jeden pás jedna cesta“ (*One Belt One Road, OBOR*). Masivní investiční projekt, spojující Dálný východ se západní Evropou a africkým kontinentem, který integruje dosavadní regionální formáty Číny se zahraničními partnery – tj. Šanghajska organizace pro spolupráci (ČLR, Rusko, středoasijské státy a Írán, Indie, Pákistán a Mongolsko jako pozorovatelé), ČLR + 16 postkomunistických států, EU–ČLR strategické partnerství a Čínsko-africké fórum (*Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC*). Diplomatická aktivita Pekingu postavená na narativu nového Marshallova plánu získává podporu Íránu a Súdské Arábie pro OBOR bez ohledu na konfliktní vztah obou islámských mocností. Politika Číny obchází strategii zadržování uplatňovanou USA a projektuje vlastní architekturu euroasijského pořádku postaveného na diplomacii investic a budování dopravní infrastruktury, logistických center a energetické soustavy.

Srovnání čínského OBOR s Marshallovým plánem sice implikuje strategickou dělicí čáru mezi dvěma supervelmocemi v době bipolarity, mezinárodní čínský projekt OBOR a investiční banka AIIB však tuto konstelaci zlomu překračují a získaly podporu západních aktérů, včetně Velké Británie, Německa, Francie, Austrálie, Jižní Koreje. Americký projekt Trans-pacifického partnerství v dohodách o volném trhu TTP naopak Čínu obchází a zahrnuje asijské státy jako např. Japonsko, Malajsie a Vietnam. Příklon Japonska k TTP a naopak podpora Jižní Koreje pro OBOR naznačuje rozdělení strategických ekonomických politik.

Dříve bipolární charakter bezpečnostního komplexu ČLR *versus* koalice asijských zemí vedená USA je vedle stávajícího formátu doplňován o regionální protičínská spojení, kdy se v reakci na posilování Číny sblíží Indie s Japonskem a Vietnamem a sdružení ASEAN hledá v teritoriálních sporech v prostoru Jihočínského moře silnější politickou vazbu na Japonsko a Jižní Koreu. Přesah čínské diplomacie OBOR je patrnější u sousedních zemí, zejména ve Střední Asii v důsledku ekonomické síly ČLR a důležitosti nových dopravních tras financovaných ČLR. S růstem vzdálenosti čínský politický vliv slábne a je nesen hlavně schopností realizovat slibované investice.

Internacionalizace čínské měny je neodvratným faktem. Čína zřídila v roce 2015 *China International Payments System* (CIPS), alternativu k západní SWIFT, a po vstupu RMB do rezervního koše měn MMF pokračuje ve výstavbě paralelních multinárodních finančních institucí (AIIB, China Development Bank). Čína musí přistoupit na pokračující liberalizaci finančního systému a umožnit další fluktuaci směnného kurzu, což otevře čínský finanční systém ještě více vnějším globálním vlivům.

Poklidná varianta

Transkontinentální projekt OBOR úspěšně expanduje v podobě výstavby dalších strategických dopravních a logistických center (střední Asie, Gruzie, Balkán, postkomunistické země, Německo, Velká Británie). Je zahájena stavba rychlovlaku na trase Urumči-Teherán. Tento dopravní a ekonomický koridor ze západní periferie Číny (Sin-ťiang) rozšíří kromě severní cesty přes Rusko také do Íránu přes Kazachstán, Kyrgyzstán, Uzbekistán a Turkmenistán, s vyústěním v Turecku (Istanbulu).

Napětí v AP pokračuje, ale nová administrativa ve Washingtonu (i případně prezident D. Trump) nebude mít v úmyslu vůči Číně porušit desetiletí uplatňovanou vyvažující politiku *containment/engagement*. Napětí v Jihočínském moři se nadále stupňuje, ale nepřekračuje zvládnutelnou mez. Čína bude nadále ignorovat verdikt v mezinárodní arbitráži v teritoriálním sporu o území nárokované Filipínami v

souostroví Spratley. Peking počítá s újmou na světovém veřejném mínění a vlastní otřesenou reputací, dočasně zmírní tlak a bude testovat možnosti rozdělení zemí ASEAN. Napětí v oblastech Jihočínského moře a Východočínského moře tím ale nezmizí a riziko pro čínskou pozici v posilování japonsko-indické aliance s podporou USA a Vietnamu bude pokračovat.

Čína má evidentní zájem na zmírnění geopolitického konfliktu na Středním východě s ohledem na své masivní dovozy ropy a potřebuje toleranci důležitých islámských států pro vlastní politiku asertivní asimilace muslimské minority a potlačení radikálních islamistických skupin uvnitř ČLR. Rozšíření čínských podnikatelských aktivit nebývalou měrou vystavuje občany ČLR stejným bezpečnostním rizikům v konfliktních oblastech MENA (Sýrie, Irák, Jemen, Mali, Súdán). Čínská politika odmítání mezinárodní intervence doznává trhlin a je předobrazem nového paradigmatu omezené participace pod záštitou boje proti mezinárodnímu terorismu. Čína se stává spojencem Západu a činí tak zatím na diskrétní úrovni na Středním východě, v Africe a ve Středomoří. Očekávat nárok na umístění kontingentů podél tras OBOR je zatím pro krátkodobý scénář ještě velmi předčasné.

Čínský projekt OBOR posiluje postavení EU jako cílového příjemce importů z obří asijské ekonomiky. Přírůstek (44 % meziročně v 2015) investic z ČLR do EU bude v následujícím krátkodobém odhadu pokračovat i přes krizi vyvolanou *brexitem*. Zájem Pekingu o EU a euro, vycházející z potřeb čínské ekonomiky, je strategický a konstantní. OBOR se soustřeďuje na dobudování železničního spojení do Evropy přes Kazachstán (doposud severní cestou přes Rusko nebo přes Mongolsko a Rusko) s časovou úsporou několika dní. Vedle AIIB se na financování OBOR podílí také nová New Development Bank (NDB), China Exim Bank a Silk Road Fund. Čína dosahuje přiřazení do MMF v rámci koše náhradních měn, tím ovšem sílí mezinárodní tlak na reformu finančního systému ČLR, RMB musí přistoupit k větší fluktuaci. Další uvolnění kurzu RMB povede k odbourání letité vazby (peg) RMB na USD, a také k růstu rizik měnové spekulace proti RMB. Osamostatnění RMB vede k posílení ekonomického a politického vlivu Pekingu mezinárodně, ovšem přispěje také k nárůstu likvidity na světových finančních trzích.

Mezi projekty Číny OBOR a americkým TTP není principiálně rozpor, obě strany si učinily oficiální nabídku do budovaných struktur vstoupit. OBOR stojí na budování dopravní a infrastrukturní sítě, budované z čínského kapitálu, TTP jde cestou liberalizace obchodu a minimalizace tarifů. V poklidném scénáři si obě velmoci navenek nekladou překážky, neostrakizují se, nevyhročují rétoriku mezi oběma bloky konfrontačně. Účast proamerických států v OBOR a AIIB tlumí rozpory.

Neklidná varianta

OBOR se ukazuje jako příliš bombastický, nejasně definovaný projekt s velkým počtem rizik v podobě neracionálních projektů, korupce, politických a ekonomických komplikací mimo území ČLR. Kromě nevole Indie s výstavbou dopravního koridoru ze západu ČLR do Pákistánu se hlavním problémem jeví nestabilní situace na Blízkém východě, která oddaluje plány na výstavbu železničního koridoru přes Írán do Turecka. Realizaci OBOR také narušují domácí ekonomické problémy ČLR, která je hypoteticky zasažena novou vlnou globální finanční krize a současně řeší vlastní problémy s rostoucími vnitřními deficity (předlužení státních bank, inflace, nedostatečné penzijní a sociální fondy). OBOR se jeví kritikům v politických kruzích a akademické sféře v ČLR jako neufinancovatelný. Zpochybnění OBOR má devastující účinky na renomé státních institucí a především na stranické vedení, zejména pak na prezidenta Si, který projekt prosazuje a sám jej zaštitil. Znevážení takovéto klíčové koncepce jen zostří vnitrostranické napětí dané bojem ideologických stranických frakcí a regionálních klik.

Význam EU znejistěné *brexitem* z pohledu ČLR poněkud utrpí, stabilita eurozóny přesto nepřestává být strategickým zájmem Pekingu. Jednání EU–ČLR o vytvoření FTA budou poznamenána chaosem v EU, i když Peking po roce 2016 pravděpodobně získá od Bruselu po obtížných jednáních status tržní ekonomiky (MES), podmíněný regulujícími dodatky.

V USA je OBOR vnímán jako strategie k obejití amerického zadržování cestou výstavby dopravní infrastruktury, ale také k posílení ekonomického a politického vlivu a tím implicitně k marginalizaci USA. Případné zkomplikování projektu OBOR jde na vrub schopnosti Číny tak obrovský a dlouhodobý projekt zrealizovat, neimplikuje se tím nová hybná síla, která by destabilizovala dosavadní politickou rovnováhu. Nenaplněné sliby investovat do infrastruktury oddálí jen posilování pozice ČLR v jednotlivých regionech cestou obchodních a investičních vazeb.

Závažněji se proto jeví varianta eskalace teritoriálních střetů s ASEAN, Japonskem a USA s Čínou, která pokračuje ve velmocenském stylu politik vůči sousedním zemím. V Korejské republice a v Japonsku jsou u moci nacionalistické konzervativní vlády, na Tchaj-wanu vládne posílená Demokratická strana (DPP) v čele s proamerickou prezidentkou Cchaj Jing-wen (Tsai Ing-wen). Ve všech zúčastněných zemích, typicky i Číny, je na vzestupu nacionalismus. Letité animozity jsou nicméně vyvažovány vzájemnou ekonomickou provázaností. V Japonsku sílí tendence k remilitarizaci a další aktivizaci vojenských sil v mezinárodním prostředí v podobě účasti japonských námořních sil v společných patrolách v krizovém prostoru Jihočínského moře. Podobně iniciativní kroky lze čekat na straně Indie v prostoru Andamanského moře a Indického oceánu. Další střety lze očekávat mezi čínskými patrolami a pobřežními

hlídkami Vietnamu a Filipín. Čína ani po prohrané arbitráži nepřestane s budováním vojenských pozic na ostrovech a skaliskách v Jihočínském moři. Ztrátu pozic ve prospěch Filipín neuzná a bude pokračovat v blokádě zásobování filipínské posádky na mělčině Second Thomas.

Čína: Nečekaná krize ve vedení strany a státu

Tento krizový scénář představuje možný vývoj v případě propuknutí vnitřního konfliktu ve vedení čínské komunistické strany vyrůstající z rigidní personální politiky a odstraňování stoupců znepřátelených mocenských klik pod záminkou boje proti korupci, který se obrátí proti autoritativnímu prezidentu Si. Osoba prezidenta Si ztělesňuje centralizační mocenský koncept, jenž je produktem politického stylu posledních tří let. Obdobný typ vedení se stal důvodem závažných krizí státu v době maoismu, přičemž konsenzuální model postmaoistického politického řízení poté přinesl dlouhou éru relativně méně konfliktního chování stranických elit, kterým se dařilo zvládat mocenské konflikty, s jedinou závažnou výjimkou v červnu 1989.

Tato varianta scénáře vyzkouší, do jaké míry přecentralizovaný systém dokáže ustát souběh několika krizí najednou: rozkolu stranického vedení z osobních důvodů (uvěznění vysokých stranických kádřů, atmosféry strachu a nenávisti vůči autoritativnímu prezidentovi) a nahromadění rizik v podobě vnitřních ekonomických, sociálních a vnitropolitických konfliktů. Hlavním indikátorem bude neefektivnost centralizačních snah současného politického vedení, znepřátelení elit, úpadek politického systému, neschopného realizovat náročné strukturální reformy, které nedokáží čelit urgentním výzvám: 1) nečekaně rychlému poklesu HDP, krizi finančního systému v důsledku vnitřního zadlužení, dopadu nové regionální či globální finanční a měnové krize, 2) nečekaně masivním a vyhroceným sociálním protestům a 3) sporu o způsob řešení teritoriálního konfliktu v prostoru Jihočínského nebo Východočínského moře, ve kterém intervenují USA ve prospěch Vietnamu, Filipín nebo Japonska. Unáhlené řešení vzniklé v kontextu vnitřních stranických zmatků a intrik přivede ČLR do stresu a Peking provede několik námořních a leteckých střetů, po kterých se nakonec – jako vždy – stáhne. Čínská média situaci vyhrotí a strhnou pozornost veřejnosti.

Vnitrostranický boj vyústí v sérii diplomatických přehmatů a přivede ČLR na pokraj nepřiměřené vojenské akce. Neschopnost ČLR a USA ovlivnit severokorejský vývoj jaderných zbraní a balistických raket povede k obratu v poválečné obranné strategii Japonska včetně úpravy ústavy, které s souhlasem USA otevře téma zařazení JZ do obranných sil.

USA přistoupí k rozmístění protiraketového systému THAAD v Jižní Koreji. Systém má formálně obranný charakter, ovšem umístění raket středního doletu na strategicky citlivé východní a střední provincie ČLR s největší akumulací obyvatelstva a průmyslové výroby vyzní jako posun ve prospěch posílení pozic USA. Čína je příliš zatížena domácími ekonomickými a sociálními problémy, potřebami strukturálních reforem a investic do dopravní infrastruktury na západ a jihozápad od svých hranic v Asii.

Spektákl v Jihočínském moři

Tento *low probability, high impact* scénář rozpracovává situaci fingovaného dramatu v Jihočínském moři. Nečekaná krize ve vedení státu a vládnoucí strany oslabuje Siho pozici, avšak bez implikací na kontinuitu strategických priorit v podobě udržení přijatelného poklesu HDP, sociálního smíru a politické stability a v udržení projektu OBOR v chodu, zejména alespoň na úrovni oficiální propagandy.

Peking záměrně vyhroťí teritoriální spor v Jihočínském moři. Vyhlásí po prohrané arbitráži nad sporným teritoriem Jihočínského moře bezletovou zónu ADIZ, čímž se vyhroťí riziko reakce námořní a protivzdušné obrany ČLR na všechny cizí objekty v dané oblasti. USA a spojenci budou záměrně bezletovou zónu ignorovat a ČLR použije sílu proti slabšímu aktérovi, Filipínám, které samy eskalací konfliktu řeší domácí problémy. Čína bude zkoušet Vietnam a zejména reakce nového prezidenta, který nezastává jednoznačně protičínské pozice, a současně soudržnost ASEAN. Dojde dosud nejprudším střetům mezi leteckými a námořními silami ČLR a Filipín. USA budou demonstrovat připravenost námořních a leteckých sil k boji, prezident D. Trump ale upřednostní diplomatické kompromisní řešení, které Peking nakonec přijme v podobě nové konference ASEAN + ČLR + USA a vyhlášení nové verze *code of conduct* pro prostor Jihočínského moře. Agentura Sin-chua vyhlásí vítězství ČLR a porážku protičínské aliance.

Tokio využije konfliktů s ČLR k mezinárodní podpoře pro dozbrojení a revizi ústavy, která doposud znemožňovala nasazení ozbrojených sil mimo vlastní území. Protičínská osa Tokio–Hanoj–Dillí bude upevněna. Vietnam dozbrojuje díky zrušenému embargu USA, Indie masivně posiluje námořní a letecké síly a navyšuje svůj jaderný arzenál. Napětí v Jihočínském moři se posouvá i do Indického oceánu na úkor zájmů Číny závislé na importech. Spojené státy získají důvod pro posílení pozic v Jižní Koreji a smír se Severní Koreou dále nebude připadat v úvahu.

Doporučení pro politiku ČR

Čínská transkontinentální expanze je motivována ekonomicky a nachází podporu v EU a jejích velkých členských státech (Německo, Velká Británie, Francie, Španělsko, Itálie, Polsko). Zájmy ČR nejsou tímto vývojem ohroženy. Praha má rozsáhlé možnosti monitorovat vztahy Číny se střední Asií, Blízkým východem, východní a střední Evropu i západní Evropou. Jestliže USA spatřují v čínské diplomacii OBOR výzvu vůči vlastnímu formátu TPP, evropská pozice sleduje vlastní zájem, který je ČR evidentně bližší. Pro bilaterální vztahy ČR s Čínou je současný trend výhodný a není v konfliktu s českými zájmy ve vztazích s dalšími partnerskými zeměmi v Asii.

Předložené scénáře – i v případě neklidných predikcí – počítají s trvajícím nezájmem Pekingu vyvolat konflikt většího rozsahu a nejméně pak s USA. I tak však neuralgická situace v oblasti Jihočínského moře a Východočínského moře představuje trvalý problém, který se může v důsledku unáhlených vojenských a politických reakcí vymknout z kontroly. Česká republika by proto měla podpořit společná mírová řešení v rámci agend EU, NATO a ASEM.

Čínská kampaň OBOR obsahuje množství neznámých a nedořešených okolností, její koncepce neposkytuje základ pro to, aby byla vnímána jako ohrožení geopolitické stability. Čínskou iniciativu lze nahlížet jako příležitost pro zintenzivnění dopravních, investičních a obchodních vazeb v rámci celé Eurasie, i když Peking sleduje evidentně své vlastní zájmy. Rizika existují spíše v schopnosti ČLR realizovat strategii OBOR pro jeho spjatost se situací ve Střední Asii a v Rusku a s vnitropolitickou a vnitroeconomickou konstelací v Číně.

Rudolf Fürst

Metascénáře: Proměny řádu světové politiky

Stávající liberální řád světové politiky, chápaný jako soubor sdílených norem jednání, prochází v současné době nezpochybnitelnou krizí. Slovy studie Světového ekonomického fóra z letošního dubna jej ohrožuje celá škála sil, od autoritářských režimů a fundamentalistických sociálních hnutí přes dlouhodobé otřesy globální ekonomiky po změny životního prostředí. Příznaky jeho pnutí ve švech jsou jasně patrné: od zpochybnění fundamentu evropské bezpečnosti ozbrojeným zábohem území suverénního státu, kterým byla ruská anexe Krymu, přes působení protostátních fundamentalistických aktérů na mimo jiné v důsledku klimatických výkyvů destabilizovaném Blízkém východě s ambicí překreslit jeho politickou mapu nebo vznik alternativních mezinárodních institucí až po krizi autority v západním světě, projevující se aktuálně nástupem *trumpismu* v USA nebo populistických hnutí na levém i pravém okraji politické scény v Evropě.

Projekt univerzálního homogenního státu nastolený s koncem ideologického střetu, jímž byla studená válka, se dnes jeví vzdálenější než kdykoliv dříve. Legitimita stávajících institucí mezinárodního řádu je otřesena. Rozptyl moci – s příslibem vzniku nových emancipačních forem politických společenství mimo v kolektivní politické představivosti setrvačně performovaný vestfálský systém – doprovází přinejmenším stejně významný jev rozptylu zodpovědnosti nacházející výraz mimo jiné v podobě Davidem Chandlerem tematizovaného západního neoliberalního „imperialismu na zapřenou“, který se projevuje budováním kapacit domácích (často „přízračných“) institucí v třetích zemích. Etnonacionalismus jako hybná síla konfliktu v podmínkách rozpadu impérií s koncem studenoválečného soupeření nahrazují jako antiteze liberálního uspořádání národní ideologie řádu s dopady v podobě eroze legitimacy mezinárodních liberálních institucí, revizionismu (zejména) regionálních mocností nebo tendencí k autoritářství a postindustrálnímu despotismu. Demokracie je po poslední (čtvrté) vlně demokratizace na ústupu – podle Larryho Diamonda z Hoover Institution od počátku nového tisíciletí zkolabovalo dvacet sedm demokratických režimů – a touha po silném vůdcovství a přitakání odstranění politické soutěže a potlačení názorové rozmanitosti se nevyhýbá ani společně s dlouhou liberální tradicí. Zde jsou jejími hnacími nejen relativní deprivace těch, kdo jsou upozaděni při rozdělování výnosů globální neoliberalní ekonomiky, nebo přirozené sklony části společnosti k autoritářství, ale i snaha bránit společnost, resp. existenciální podmínky morálního řádu na úrovni společenství před vnímanými vnějšími kulturními hrozbami, jejichž produkce je umocňována populistickou politikou strachu a nenávisti – pokud v ní nemá samotný svůj zdroj.

Světová politika je komplexním systémem a proces její strukturní transformace je dlouhodobý a nelineární. Je proudem bez konce, ale s tendencemi k určitým variantám vykazujícím vzájemně odlišné základní charakteristiky. V loňském a předloňském vydání této studie jsme se pokusili identifikovat čtveřici takových variant, resp. metascénářů:

(A) Pokračující převaha liberálního řádu. V tomto metascénáři dochází ke konsolidaci stávajícího uspořádání a jednání v zahraniční politice se dále odehrává podle jeho norem. Tyto normy nemusejí být dodržovány za všech okolností, jejich obecná platnost nicméně není zpochybňována. Mezinárodní instituce mohou projít reformou *designu*, ale zůstávají založeny na původních principech liberálního vládnutí, které se prosazuje v dalších doménách (např. životní prostředí, umělá inteligence apod.).

(B) Adaptace liberálního řádu. Pro tento metascénář je určující proměna stávajícího řádu podle preferencí významných aktérů, zejména regionálních mocností, kteří jeho stávající podobu zpochybňují na základě partikularity principů, na nichž je založen a jež si ale kladou historicky nárok na to být uznávány jako univerzální. Tato proměna nicméně nezpochybňuje samotné základy tohoto uspořádání z hlediska jeho zakládajících norem a páteřních institucí, jejichž *modus vivendi* je však upraven tak, aby se zde novým hráčům dostalo výraznějšího zastoupení, čímž získávají ztracenou legitimitu. Dochází k redukci rozsahu globálního neoliberálního vládnutí a částečnému uzavření národních společenství, jejich vztahy jsou nicméně vedeny normami liberální politiky, která je autenticky kosmopolitní ve smyslu schopnosti soužití v rozmanitosti bez tendence k radikální asimilaci.

(C) Multipolarismus. Multipolarismus nahrazuje multilateralismus jako organizující princip řádu světové politiky, pro kterou se stává příznačná pluralita regionálních celků s místními hegemony. Vztahy těchto hegemonů jsou pro světovou politiku určující. Mohou se odehrávat na společném, ale nikoliv již liberálním normativním základě – v tomto případě hovoříme o *efektivním multilateralismu* (C1), v němž lze rozeznat prvky někdejšího velmocenského koncertu. *Fragmentovaný multipolarismus* (C2) vyznačující se vyšší mírou nepředvídatelnosti a konfliktu na hranicích regionálních celků je alternativou tohoto koncertu v případě, že společný normativní základ vycházející ze společného zájmu a realizovaný skrze diplomacii jako instituci mezinárodní společnosti pro jejich vztahy bude redukován na minimum vzájemného uznání.

(D) Alternativní řád. Stávající uspořádání, v němž dominantní roli sehrávají státní celky jako privilegované formy bezpečnostních společenství, kde existují dlouhodobá očekávání mírového řešení politických a sociálních konfliktů a která jsou vzájemně ve vyšší či nižší míře odcizena kolektivně představovanými a institucionálně performovanými státními hranicemi není, stejně jako moderní stát samotný, historickou nutností ani přirozeností. Technologie globální komunikace

umožňují bezprecedentní intenzitu transnárodních transakcí a umožňují vznik deterritorializovaných společenství vyznačujících se vzájemnou solidaritou. Stát a s ním i tzv. vestfálský systém se ukazují dlouhodobě vzpírat předpovědím jeho konce, ten ale není nepředstavitelný, byť i *evoluční varianta* přechodu k jeho systémové alternativě (D1), ať už kosmopolitnímu státu světovému nebo naopak neomedievální struktuře množství různorodých politických společenství a nových aktérů, např. korporací, přijímajících úlohu monopolních poskytovatelů bezpečnosti za cenu vyvázání se z regulativní moci státu, by se nepochybně neobešla bez silného odporu. Vedle varianty evoluční postulujeme i možnost i postapokalyptické *zlomové* změny (D2), za jejíž podmínku považujeme globální přírodní katastrofu, epidemii (i v důsledku regulativně nedostatečně kontrolované experimentace s biotechnologiemi) nebo konflikt epochálních rozměrů. Poslední varianta (D3) nastolení alternativního řádu je spojena s rozvojem obecné umělé inteligence nepodřízeným globální regulaci. Umělá inteligence v tomto metascénáři může buď zůstat kontrolována člověkem a v tom případě se stát nástrojem ustavení impéria státem či korporací, které získá rozhodující technologickou výhodu nad konkurencí, nebo se emancipovat s krajní možností vyhlazení lidstva nebo přinejmenším scénářem konce *antropocénu*, kdy jsou lidští aktéři postupně vyřazováni z chodu organizací na základě diktátu efektivity v konkurenčním prostředí a nakonec redukováni na obývání prostředí, nad kterým nemají zásadněji vyšší kontrolu než jiné biologické druhy.

V návaznosti na tuto typologii v této závěrečné kapitole rozvíjíme indikátory, jež mohou poukázat na dlouhodobější nakročení směrem k jedné z výše vytyčených variant. Spolehlivě předvídat, která varianta převládne, je vzhledem ke komplexitě světové politiky jako systému nemožné a v duchu s cíli projektu tyto indikátory slouží spíše jako nástroje rozvoje politické představitivosti. Nakonec, jejich výčet, byť je výsledkem spekulace členů řešitelského týmu projektu, nemá ambici být vyčerpávající, ale inspirovat k dalšímu promýšlení vývoje normativního řádu světové politiky.

Prvním indikátorem varianty **pokračující převahy** je především posilování pozice Spojených států jako hegemonu ve stávajícím uspořádání (1) skrze oživenou transatlantickou i transpacifickou vazbu, stabilizaci domácí nyní výrazně polarizované politické scény (obnovení zahraničněpolitického konsenzu), ekonomický růst a investice do inovací. Dalšími jsou potom (2) jednání státních i nestátních aktérů v souladu se západními liberálními normami, resp. nízký výskyt anomálií, (3) úspěšná lokalizace liberálních norem, mj. v oblasti evropského sousedství a zapojení nových států a aktérů do mezinárodní liberální společnosti a (4) pokračující relevance stávajících mezinárodních liberálních institucí, obecněji institucí mezinárodní společnosti (mezinárodní právo), a nakonec i (5) státu jako dominantního aktéra světové politiky, kterému se podobně jako v minulosti daří monopolizovat technologie znejišťující jeho status poskytovatele bezpečnosti a

tvůrce vynutitelných pozitivních společenských norem a zachovává si i svou úlohu dozorce hladkého chodu globální neoliberální ekonomiky. Možní vyzývatelé stávajícího liberálního řádu čelí (6) inhibičním faktorům prosazování jeho alternativ, ať už materiální povahy (nedostatek ekonomických zdrojů, vnitřní krize, vysoká míra ekonomické provázanosti se západními trhy), nebo v důsledku vnitrosociálního tlaku na emulaci liberálního politického modelu v kombinaci s přijatelností pokračující americké hegemonie, jež prokazuje schopnost efektivního globálního *managementu*.

Mezi indikátory **adaptace** lze zařadit (1) pokračující relevanci stávajících mezinárodních institucí z hlediska klíčových aktérů mezinárodní politiky, byť tyto instituce jsou modifikovány a je zvýšena legitimita politických procesů, které se v nich odehrávají. Mezi klíčové instituce v tomto ohledu patří RB OSN, MMF, Světová banka a další významné mezinárodní režimy v oblasti bezpečnosti nebo životního prostředí. Směřování i k této variantě mohou napovídat indikátory (2) trvající relevance státu jako dominantního aktéra světové politiky a zároveň (3) inhibičních faktorů prosazování radikálnějších alternativ liberálního řádu na straně možných vyzvateľů. Tyto inhibiční faktory spolu s pokračujícím vnímaným zájmem na poskytování *common goods* ze strany ne již hegemonu, ale predominantního aktéra v podobě USA, vedou k (4) internalizaci základních norem liberálního řádu nastupujícími mocnostmi, nicméně v redukované a reinterpretované podobě, kdy ekonomický (neo)liberalismus je doprovázen transnárodní liberální politikou, která není asimilační ve smyslu šíření západního politického modelu vládnutí, ale spočívá na soužití s uznanou odlišností. Současně však je ekonomický růst Číny na Západě reinterpretován jako příspěvek ke globálnímu ekonomickému růstu, např. růstem hustoty globální dopravní infrastruktury, která nicméně vzhledem k omezeným čínským kapacitám neznamená podmanění oblastí budování nových koridorů.

Trvající (1) relevance státu jako dominantního aktéra může poukazovat i k metascénáři **multipolarismu**, ten však od výše nastíněných alternativ odlišuje množství dalších indikátorů. Pro variantu C1 jsou to zejména (2) růst revizionistických tendencí nejen vůči stávajícímu hegemonovi, ale i mezi regionálními mocnostmi samotnými – např. Rusko versus Čína –, doprovázený ale zároveň (3) ustavením nového koncertu velmocí (např. moderním Ruskem vždy upřednostňovaného), jemuž bude předcházet vysoká frekvence argumentů v jeho prospěch v politické a expertní debatě na Západě a jehož dílčími projevy budou, mimo jiné, (4) uznání anexy Krymu jako *fait accompli* a nastolení nového formátu *managementu* konfliktu v Evropě dominantními státy – Jalta-2 namísto Minsku-2 –, jež bude doprovázet (5) tendence k silovému rozhodování v unijních institucích a obecně hegemonizace EU, resp. jejího jádra. Z něj bude střední a východní Evropa patrně vyloučena a stane se tak znovu nárazníkovým pásmem mezi západní Evropou dominovanou Německem – případně v kondominiu s Francií, ale bez izolované a marginalizované Velké Británie – a východní Evropou v ruské sféře vlivu. V tomto

metascénáři tedy koncert jako nový normativní základ světové politiky slouží k tlumení konfliktu na hranicích (6) nově vznikajících regionálních hegemonií – v duchu Haushoferovy geopolitiky –, kde výkon moci z centra je realizován mj. (7) regionálními institucemi nahrazujícími původní, postupně marginalizované globální liberální instituce. Indikátory tohoto metascénáře bude nakonec i (8) vyšší fragmentace globálního komunikačního prostoru, tj. ustavení vzájemně nepropojených univerz faktů v kombinaci s (9) balkanizací internetu a přísnou kontrolou hranic virtuálního prostoru autoritářskými režimy, zejména Ruskem a Čínou, kterou bude zároveň doprovázet (10) nastolení politickému despotismu v dalších státech Severu, kde koncentrace moci bude usnadňována prohlubující se společenskou paranoiou živou strachem z terorismu, kulturně odlišných přistěhovalců nebo meziregionálního konfliktu. I ve variantě C2 předpokládáme růst revizionistických tendencí, namísto ustavení regionálních hegemonií a normy velmocenského koncertu ale dochází v důsledku neschopnosti regionálních mocností být efektivními hegemony k vyšší míře konfliktu (např. i na Balkáně, kde Srbsko usiluje o ustavení lokální dominance), mj. skrze (11) vyhoření institucí evropského politického a bezpečnostního společenství, jež doprovází (12) celkové roztržštění globálního komunikačního prostoru a uzavření virtuálních hranic s transnárodními spojeními nyní v podobě pouze siločar transakcí zboží a kapitálu, (13) nárůst konfliktu mezi bezprostředními státními sousedy, jakož i (14) rozpad Ruské federace – jako poslední fáze světové dekolonizace a rozřešení nepřekonaného rozporu mezi impériem a národním státem – i Číny a vznik nových celků na jejich území, které žádný vnitřní ani vnější aktér nebude schopen pacifikovat. (V případě rozpadu pouze Ruské federace by tuto úloha mohla částečně sehrávat právě Čína, která již v současnosti vyplňuje po rozpadu SSSR uvolněný prostor ve Střední Asii.)

Alternativní řád odlišuje od ostatních v první řadě konec privilegovaného postavení státu a s ním i intersubjektivně konstruovaného vestfálského uspořádání, tj. rozdělení světa podle fundamentální normy vnitřní a vnější suverenity. Indikátory evolučního vývoje (D1) tímto směrem mohou být (1) artikulace a konstitucionalizace kosmopolitní občanské společnosti a (2) úspěšné translokální prosazování politických alternativ globální spravedlnosti a ustavení interkulturního *poly*-logu, nebo naopak (2) výrazná geopolitická, institucionální a právní fragmentace spojená se (3) zásadním oslabením funkční role státu v globální neoliberální ekonomice a její možný kolaps. Stát může být oslabován i (4) korporátní akumulací globálního bohatství a (5) pokračující privatizací bezpečnosti, která postupně dosahuje stavu korporátní oligarchizace legitimního použití síly, podobně jako (6) oslabováním kolektivizující národní identity a (7) posilováním alternativních podstátních či translokálních identit umožněném digitální dimenzí globalizace. Potlačení státní suverenity může být nakonec naznačeno i (8) úspěšným prosazením chápání klimatických změn, vesmírných hrozeb nebo umělé inteligence a autonomních

zbraňových systémů jako potenciálně existenčního ohrožení lidstva a civilizace, jež vyžaduje zásadní restrukturu stávajících politických institucí. Vzhledem k tomu, že v současnosti jedinou technologií umožňující vyhlazení velké části lidstva a konec jeho civilizace jsou jaderné zbraně, lze za indikátory zlomové varianty D2 považovat zejména (9) intenzifikaci antagonismu a konfliktu mezi jadernými mocnostmi, který od konfliktů při hranicích regionálních hegemonií v případě variant C1 a C2 odlišuje význam jaderné dimenze těchto konfliktů (signalizace) a s tím související riziko jejich neřízeně eskalující nuklearizace. Indikátorem varianty D3 je zejména (10) pokračující vývoj obecné umělé inteligence v kombinaci s absencí mezinárodního regulativního režimu, popřípadě zavedení pojistek *balance of knowledge* v oblasti jejího rozvoje.

Ondřej Ditrych a Michal Kořan